

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna-Therese Melén

Föräldraansvaret vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Termin för examen: Period 2 VT2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Perspektiv och metod	10
1.5 Forskningsläge	11
1.6 Material	12
1.7 Terminologi	12
1.7.1 Föräldraansvar	12
1.7.2 Funktionshinder, Funktionsnedsättning	12
1.8 Disposition	13
2 PERSONLIG ASSISTANS	14
2.1 Bakgrund	14
2.2 LSS	15
2.2.1 Materiella förutsättningar	17
2.3 Statlig assistansersättning enligt 51 kap. SFB	19
2.4 Begreppet grundläggande behov	20
2.4.1 Bakgrund	21
2.4.2 Tolkning av varje grundläggande behov	22
3 FÖRÄLDRAANSVARET ENLIGT LSS SAMT 51 KAP. SFB	26
3.1 Historik	26
3.2 Bedömningen av det normala föräldraansvaret	29

4	FÖRÄLDRAANSVARET ENLIGT FB	30
4.1	Bakgrund	30
4.2	Vårdnadsreglerna i 6 kap. FB	31
4.3	Skillnaden mellan rättslig vårdnad och faktisk vårdnad	34
5	FÖRÄLDRAANSVARET I RÄTTSPRAXIS	36
5.1	RÅ 1997 ref. 23 I	36
5.1.1	Fakta i målet	36
5.1.2	Domstolens argumentation	36
5.1.3	Sammanfattning	37
5.2	RÅ 2004 ref. 16	37
5.2.1	Fakta i målet	37
5.2.2	Domstolens argumentation	38
5.2.3	Sammanfattning	38
5.3	RÅ 2008 ref. 17	39
5.3.1	Fakta i målet	39
5.3.2	Domstolens argumentation	39
5.3.3	Sammanfattning	40
5.4	RÅ 2010 ref. 17	40
5.4.1	Fakta i målet	40
5.4.2	Domstolens argumentation	41
5.4.3	Sammanfattning	41
5.5	HFD 2011 not 81	42
5.5.1	Fakta i målet	42
5.5.2	Domstolens argumentation	42
5.5.3	Sammanfattning	43
5.6	HFD 2013 ref. 81	43
5.6.1	Fakta i målet	43
5.6.2	Domstolens argumentation	43
5.6.3	Sammanfattning	44
5.7	Tolkning av rättspraxis	44
6	FÖRÄLDRAANSVARET I RAPPORTER SAMT DOKTRIN	46
6.1	Det delade huvudmannskapet mellan stat och kommun	46
6.2	Försäkringskassan: Rättslig uppföljning 2015:1	47
6.3	Doktrin	48
7	ANALYS	51
7.1	Föräldraansvarets omfattning vid beslut om personlig assistans	51

7.2	Jämförelse mellan föräldraansvaret för funktionshindrade barn och föräldraansvaret för barn utan funktionshinder	55
7.3	Förenligheten av ett mer långtgående föräldraansvar för funktionshindrade barn i förhållande till lagstiftarens intentioner	59
8	AVSLUTANDE KOMMENTAR	61
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	62
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	67

Summary

Personal assistance was introduced as a relief effort for people with disabilities in 1994. It is of great importance both for the individual as well as family members. Recently two court cases have resulted in numerous individuals losing their personal assistance, in addition to an increasing number of application rejections. Children with disabilities are the ones most affected. As a result, an increased responsibility has been placed on the parents of these children. The topic of parental responsibility has therefore received more attention than before.

The aim of this thesis is to investigate the extent of the parental responsibility when authorities decide whether children should be granted personal assistance. The legal principle stipulates that personal assistance for children can only be granted for needs that go beyond the standard requirements of a child without disabilities at the same age. Needs considered to be part of the normal parental responsibility according to föräldrabalken (1949:381) (FB), do not warrant personal assistance. The extent of the parental responsibility for children with disabilities thus stem from the normal parental responsibility as stated by FB.

The conclusion is that neither legislative history, legislation nor legal precedents give any clear indications of the extent of the parental responsibility when authorities decide whether children should be granted personal assistance. There is yet no doubt that the parental responsibility is to be considered in these decisions. The legal position is unclear, which causes uncertainty for families applying for personal assistance. Consequently, there is a need for clarity from the legislator.

There are several reasons for this uncertainty. Neither FB nor its legislative history clarifies what the normal parental responsibility actually entails. FB only states that parents have a legal responsibility for their children. The

legislation does not assert a responsibility for parents to personally care for their children. However, when the parental responsibility is considered vis-à-vis personal assistance for children, it is assumed that FB declares such a responsibility. Further, the legislation on personal assistance merely states that the normal parental responsibility should be determined with regards to the age and development of the child as well as other circumstances. There is no given method to use. In legal precedents, the court has determined the parental responsibility by making a comparison between the needs of the disabled child and the average needs of a child without disabilities at the same age. The court has however not clarified how this comparison is made. When the extent of the parental responsibility has been determined, time corresponding to the parental responsibility is subtracted from the total hours of personal assistance that the child requires. The problem is that there is no information on how the court decides how much time to subtract in each case. Overall, there are several variables that cause this unclear legal position.

Sammanfattning

Personlig assistans infördes som stödinsats för personer med funktionshinder 1994. Insatsen är av stor betydelse både för den enskilde och anhöriga. På senare tid har två rättsfall lett till att flera personer fått sin assistans indragen eller fått avslag på ansökan om personlig assistans. Barn med funktionshinder är den grupp som drabbats värst av det restriktiva rättsläget. Utvecklingen har lett till att föräldrarna till dessa barn fått ta ett större omvårdnadsansvar än tidigare. Frågan om föräldraansvarets omfattning har således blivit högst aktuell.

Syftet med detta examensarbete är att undersöka omfattningen av föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans för barn. Principen är att personlig assistans för barn endast får beviljas för behov som går utöver vad som är normalt för ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Behov som omfattas av det normala föräldraansvaret enligt föräldrabalken (1949:381) (FB) berättigar inte till personlig assistans. Bedömningen av föräldraansvaret för barn med funktionshinder utgår således ifrån föräldraansvaret enligt FB.

Slutsatsen är att varken förarbeten, lagstiftning eller rättspraxis ger några klara besked om föräldraansvarets omfattning vid beslut om personlig assistans för barn. Det råder dock ingen tvekan om att det normala föräldraansvaret enligt FB ska beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Rättsläget är oklart, vilket skapar en stor oförutsägbarhet för familjer som ansöker om personlig assistans. Det behövs tydligare riktlinjer ifrån lagstiftarens sida.

Orsakerna till det oklara rättsläget är flera. Det framgår varken av FB eller dess förarbeten vad det normala föräldraansvaret omfattar. FB anför endast ett rättsligt vårdnadsansvar för vårdnadshavare. Regelverket stadgar ingen skyldighet för vårdnadshavare att personligen sköta sina barn. När

föräldraansvaret beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans, förutsätts dock att FB föreskriver ett sådant ansvar. Assistanslagstiftningen stadgar endast att det normala föräldraansvaret enligt FB ska bedömas utifrån barnets ålder, utveckling samt övriga omständigheter. Det finns ingen angiven metod för hur föräldraansvaret ska beräknas. I rättspraxis har domstolen bedömt föräldraansvaret genom att göra en jämförelse mellan hjälpbehovet hos det funktionshindrade barnet och ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Domstolen har dock inte klargjort hur den här jämförelsen görs. När domstolen väl fastställt föräldraansvarets omfattning, avräknas detta ifrån barnets hjälpbehov. Detta görs genom att det funktionshindrade barnets behov beräknas i antal timmar personlig assistans per dygn/vecka, och därefter subtraheras föräldraansvaret för ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Det framgår dock inte hur domstolen bedömer hur mycket tid som ska avräknas. Sammanfattningsvis är det flera variabler som bidrar till det diffusa rättsläget.

Förord

Nu är min tid på juristlinjen i Lund snart slut. Jag vill tacka familj och vänner som hjälpt mig under dessa år. Ett särskilt tack går till Sebastian. Jag vill även tacka min handledare professor Eva Ryrstedt för god handledning och uppmuntran.

Lund 16 juli 2018

Anna-Therese Melén

Förkortningar

Art.	Artikel
Bet.	Betänkande
Dir.	Direktiv
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta Nationerna
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
Kap.	Kapitel
LASS	Lag (1993:389) om assistansersättning
LSS	Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
Mot.	Motion
Prop.	Proposition
RBU	Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar
Ref.	Referat
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalk (2010:110)
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Allmänt

I Sverige pågår för tillfället en omfattande debatt om personlig assistans. Två prejudicerade rättsfall¹ från Högsta förvaltningsdomstolen har medfört att flera brukare fått sin assistans indragen. Antalet avslag på ansökan om personlig assistans har också ökat. Enligt en rapport ifrån Socialstyrelsen ifrån december 2017, är barn med funktionshinder överrepresenterade bland dem som drabbats.² I dessa fall måste den personliga assistansen ersättas med andra stödinsatser. Enligt brukarorganisationerna är det dock svårt att finna offentliga insatser som i samma utsträckning tillgodoser de behov som tidigare tillgodosetts genom personlig assistans. En femtedel av de som drabbats har dessutom inte erbjudits några alternativa insatser.³ Utvecklingen har medfört att föräldrarna till funktionshindrade barn fått ta ett större omvårdnadsansvar än tidigare.⁴ Frågan om föräldraansvarets omfattning har således blivit högst aktuell.

I media har man kunnat läsa om föräldrar som måste sköta hela omvårdnaden om barn som är svårt hjärnskadade.⁵ Det finns även föräldrar som tvingas vaka över sina barn dygnet runt på grund av risken för exempelvis epilepsianfall.⁶ Många föräldrar till funktionshindrade barn kämpar för att klara vardagen. I en del fall har t.o.m. barn som tidigare kunnat bo hemma med hjälp av personlig assistans tvingats flytta till

¹ HFD 2012 ref. 41 & HFD 2015 ref. 46.

² Socialstyrelsen, 2017, s. 40.

³ Ibid, s. 32.

⁴ Ibid, s. 40

⁵ Mary Mårtensson: ”Elvira, 2, är blind och svårt hjärnskadad men nekas assistans”, Aftonbladet,

<<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article23746788.ab>>, besökt 2018-04-26.

⁶ Marja Grill: ”Försäkringskassans nya tolkning: Nej till assistans till Selma”, SVT Nyheter, <<http://www.svt.se/nyheter/inrikes/forsakringskassans-nya-tolkning-nej-till-assistans-till-selma>>, besökt 2018-05-21.

bostäder med särskild service för barn.⁷ Utvecklingen har lett till en stor oro och enorm påfrestning för de familjer som drabbats.⁸ Enligt Maria Persdotter, ordförande för RBU, är det en ”katastrof som pågår i många familjer”.⁹ Frågan är vilket ansvar som samhället har för att hjälpa dessa familjer och hur mycket som ligger på familjerna själva.

Det ska tilläggas att personlig assistans blivit en kostnadsfråga. Ända sedan stödinsatsen introducerades 1994, har kostnaderna varit högre än förväntat. År 2015 var kostnaden för staten cirka 30 miljarder.¹⁰ I regleringsbrevet för budgetåret 2016 uppmanade regeringen Försäkringskassan att bryta timutvecklingen avseende assistansersättningen.¹¹ I maj 2016 tillsatte regeringen en särskild utredare för att se över regelverket om personlig assistans.¹² Utredaren hade ursprungligen som mål att föreslå besparingar inom assistansersättningen. Den 30 april 2018 meddelade dock regeringen att besparingsdirektiven slopas. Detta med anledning av att utredaren ska kunna reformera lagstiftningen utan att behöva beakta besparingskrav. Utredningens betänkande ska presenteras senast den 15 december 2018.¹³

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka omfattningen av föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans för barn. Personlig assistans för barn får endast beviljas för hjälpbehov som går utöver de behov som omfattas av det

⁷ Bostäder med särskild service för barn kan beviljas enligt 9 § 8 p. LSS. I dessa bostäder ska det finnas särskilt utbildad personal och nödvändig teknisk utrustning.

⁸ Socialstyrelsen, 2017, s. 40.

⁹ Mary Mårtensson: ”Det är en katastrof som pågår i många familjer”, Aftonbladet, <<http://www.aftonbladet.se/nyheter/a/71QR0o/det-ar-en-katastrof-som-pagar-i-manga-familjer>>, besökt 2018-05-11.

¹⁰ Westerberg, 2016, s. 9 f.

¹¹ Regeringskansliet, Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Försäkringskassan, s. 1.

¹² Dir. 2016:40.

¹³ Regeringen: ”Besparingskrav tas bort från LSS-utredningen”, <<http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/04/besparingskrav-tas-bort-fran-lss-utredningen/>>, besökt 2018-05-11.

s.k. normala föräldraansvaret enligt föräldrabalken (FB).¹⁴ Personlig assistans för barn kan således nekas på den grunden att hjälpbehovet omfattas av det omvårdnadsansvar som föräldrar har. Regleringen visar på en spänning mellan det ansvar som samhället ska bära i form av personlig assistans och det ansvar som föräldrarna har. Gränsdragningen ska ta avstamp i det normala föräldraansvaret enligt FB, men frågan är om föräldraansvaret ändå fått en mer extensiv tolkning i dessa fall.

För att uppfylla uppsatsens syfte, kommer följande frågeställningar att besvaras:

- Vad omfattar föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans för barn?
- Kan föräldraansvaret för funktionshindrade barn vid beslut om personlig assistans anses mer långtgående än föräldraansvaret för barn utan funktionshinder? Om denna fråga besvaras jakande, är en sådan tolkning förenlig med lagstiftarens intentioner?

1.3 Avgränsningar

Arbetet fokuserar på omfattningen av föräldraansvaret för funktionshindrade barn vid beslut om personlig assistans enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), samt assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken (SFB). Hjälpinsatser kan även beviljas enligt bland annat socialtjänstlagen (2001:453) (SoL), men annan reglering faller utanför uppsatsens forskningsområde. När föräldraansvaret diskuteras i detta arbete, åsyftas det ansvar som föräldrar har för barns personliga angelägenheter. Föräldrars ansvar för barns ekonomi kommer inte att behandlas. Föräldrars skadeståndsansvar enligt 2 kap. 1 § samt 3 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207) (SkL) kommer inte heller att diskuteras, då

¹⁴ 51 kap. 6 § SFB; RÅ 1997 ref. 23 I.

detta ansvar inte har betydelse för föräldraansvarets omfattning vid beslut om personlig assistans för barn. Uppsatsen antar inte ett internationellt perspektiv, utan bedömningen av föräldraansvaret utgår ifrån gällande svensk rätt.

1.4 Perspektiv och metod

Uppsatsen har skrivits utifrån ett *komparativt perspektiv*¹⁵, då föräldraansvaret för funktionshindrade barn studerats med utgångspunkt i det föräldraansvar som stadgas enligt FB.

Under arbetet har den rättsdogmatiska metoden använts, då svaren på problemställningarna har sökts i de allmänt accepterade rättskällorna.¹⁶ Dessa rättskällor är förarbeten, lagstiftning, rättspraxis samt juridisk doktrin. Traditionellt används rättsdogmatisk metod för att beskriva, systematisera och tolka gällande rätt.¹⁷ I doktrin har det dock framförts åsikter om att rättsdogmatisk metod inte är bunden till gällande rätt.¹⁸ Jareborg hävdar exempelvis att rättsdogmatik absolut kan sträcka sig utöver gällande rätt, och att det är ”[...] helt legitimt för rättsdogmatiker att söka efter ideala lösningar”.¹⁹ I detta arbete ämnar jag likväl att redogöra för gällande rätt, dvs. en *de lege lata* argumentation kommer att föras.

Rättsdogmatisk metod brukar traditionella hjälpmedel, såsom analogi- och e-contrario tolkning, samt ändamålstolkning. Enligt Peczenik laborerar rättsdogmatiken med olika s.k. abstraktionsnivåer, såsom konkret rättsfallsbeskrivning och rättsfallsanalys, samt utarbetandet av tekniska lösningar.²⁰ Rättsdogmatiken beskriver essentiellt rättsregler på olika

¹⁵ Vikström, 2005, s. 66 f.

¹⁶ Kleineman, 2017, s. 19.

¹⁷ Olsen, 2004, s. 111.

¹⁸ Sandgren, 2008, s. 650.

¹⁹ Jareborg, 2004, s. 4.

²⁰ Peczenik, 2005, s. 249 ff.

områden och dessa områdens strukturer.²¹ Det är debatterat huruvida den rättsdogmatiska metoden är objektiv eller inte. Traditionellt ställer metoden höga krav på öppenhet och transparens.²² Peczenik och Schött hävdar likväl att det inte finns ett uttryckligt objektivitetskrav, utan den rättsdogmatiska argumentationen istället blir föremål för objektivitet med anledning av rättsvetenskapens höga rationalitetskrav.²³

1.5 Forskningsläge

Det har inte skrivits mycket i doktrin avseende föräldraansvarets omfattning vid beslut om personlig assistans för barn. Olle Fellenius, f.d. kammarrättsråd, har dock diskuterat ämnet i artikeln ”Termen föräldraansvar bör inte användas då man menar föräldrars skyldighet att vårda funktionshindrade barn”.²⁴ Även Therése Fridström Montoya, postdoktor vid Uppsala universitet, har behandlat ämnet i sin artikel ”Ole, dole, doff – vilken tid ska bort? Om föräldraansvaret vid bedömningar av rätt till personlig assistans för barn med funktionsnedsättningar”.²⁵ Artiklarna kommer att diskuteras längre fram i arbetet. Försäkringskassan publicerade 2015 en rättsfallsanalys om föräldraansvarets omfattning vid beslut om personlig assistans för barn.²⁶ Denna skrivelse kommer att diskuteras i kapitel sex. Bengt Westerberg, socialminister vid tidpunkten när personlig assistans infördes, har skrivit en del om ämnet i olika rapporter.²⁷

²¹ Peczenik, 2005, s. 249.

²² Kleineman, 2017, s. 36 f.

²³ Peczenik & Schött, 1993, s. 730.

²⁴ Fellenius, OFUS Rättsinfo AB.

²⁵ Fridström Montoya, 2017.

²⁶ Försäkringskassan, Rättslig uppföljning 2015:1.

²⁷ Se exempelvis Westerberg, 2016, ”Personlig assistans – hotad frihetsreform”.

1.6 Material

Materialet som använts för att besvara frågeställningarna består främst av förarbeten, lagstiftning, samt rättspraxis. Även doktrin på assistansområdet har nyttjats, likaså rapporter ifrån Socialstyrelsen, Inspektionen för socialförsäkringen samt Försäkringskassan. Doktrin har också använts för diskussionen av föräldraansvarets omfattning enligt FB. Då personlig assistans för barn uppmärksammats mycket i media under arbetets gång, har även en del tidningsartiklar använts.

1.7 Terminologi

1.7.1 Föräldraansvar

När termen föräldraansvar används i detta arbete, åsyftas det ansvar som föräldrar har för ett barns personliga angelägenheter. Traditionellt omfattar begreppet vårdnad eller liknande förhållanden som avgör föräldrars, förmyndares eller andra rättsliga företrädares rättigheter, befogenheter samt ansvar i förhållande till barns person eller egendom.²⁸ Föräldraansvarets funktion är att kompensera för barns bristande rättsliga förmåga.²⁹ Inom svensk rätt används även begreppet vårdnad.

1.7.2 Funktionshinder, Funktionsnedsättning

När personlig assistans infördes 1994 användes orden funktionshinder och funktionsnedsättning synonymt. Idag har begreppen olika mening. Enligt Socialstyrelsen avses med funktionsnedsättning ”en nedsättning av fysisk,

²⁸ Prop. 2011/12:85, s. 21.

²⁹ Schiratzki, 2013, s. 9, 16.

psykisk eller intellektuell förmåga”.³⁰ Med funktionshinder åsyftas den ”begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i förhållande till omgivningen”.³¹ I assistanslagstiftningen samt rättspraxis används genomgående begreppet funktionshinder för att referera till det som idag benämns funktionsnedsättning. I likhet med dessa rättskällor, kommer jag att använda termen funktionshinder. Det som åsyftas är dock det som idag avses med begreppet funktionsnedsättning.

1.8 Disposition

Arbetet inleds med ett bakgrundskapitel som redogör för lagstiftningen beträffande personlig assistans. Detta avsnitt är av grundläggande betydelse för att förstå uppsatsens diskussion om föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans för barn. I kapitel tre redovisas vad som stadgas i assistanslagstiftningen om föräldraansvarets betydelse vid bedömningen av personlig assistans för barn. I kapitel fyra avhandlas det normala föräldraansvaret enligt FB. Då föräldraansvaret vid personlig assistans bedöms med utgångspunkt i detta ansvar, har kapitlet stor betydelse.

I kapitel fem redovisas hur föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans har tolkats i rättspraxis ifrån Högsta förvaltningsdomstolen. Avsnittet avslutas med en sammanställning av de viktigaste slutsatserna. Nästa kapitel diskuterar vad som stadgas om föräldraansvaret i en rapport ifrån Försäkringskassan samt doktrin. Artiklar av Olle Fellenius respektive Therése Fridström Montoya avhandlas i detta avsnitt. Kapitel sju återkopplar till frågeställningarna och vad som framkommit under arbetet. I det åttonde och sista kapitlet presenteras en avslutande reflektion.

³⁰ Socialstyrelsen, <www.termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=665&SrcLang=sv>, besökt 2018-04-20.

³¹ Socialstyrelsen, <www.termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=669&SrcLang=sv>, besökt 2018-04-20.

2 Personlig assistans

2.1 Bakgrund

Personlig assistans infördes som stödinsats för svårt funktionshindrade den 1 januari 1994.³² Insatsen tillkom som en del av en omfattande handikappreform som implementerades i början av 1990-talet. Regeringen tillsatte 1988 en kommitté med syfte att utreda samhällets stöd för människor med funktionshinder.³³ Utredningen fann att personer med allvarliga funktionshinder ofta hade sämre levnadsvillkor än de flesta andra. Även närstående till personer med funktionshinder hade ofta en ansträngd livssituation.³⁴ Med anledning därav, presenterade utredningen ett huvudbetänkande som syftade till att förbättra situationen för dessa människor.³⁵ Betänkandet innehöll flera förslag på åtgärder, däribland en ny rättighetslag om stöd och service till funktionshindrade.³⁶

Med grund i utredningens huvudbetänkande, avlämnade regeringen i februari 1993 en proposition³⁷ med förslag om en ny rättighetslag för svårt funktionshindrade: lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Regeringen föreslog även införandet av lagen (1993:389) om assistansersättning (LASS). Propositionen antogs i maj samma år och den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1994. Reformen var mycket efterlängtd och den nytillkomna stödinsatsen personlig assistans ansågs som ett betydande genombrott för funktionshindrades möjligheter att leva som andra. I år är det mer än 20 år sedan insatsen implementerades, och personlig assistans har på ett avgörande sätt förbättrat levnadsvillkoren för personer med

³² Prop. 1992/93:159, s. 1 f.

³³ Dir. 1988:53.

³⁴ Prop. 1992/93:159, s. 40 f.

³⁵ SOU 1991:46.

³⁶ Prop. 1992/93:159, s. 40.

³⁷ Prop. 1992/93:159.

funktionshinder.³⁸ Stödinsatsen har även betytt mycket för anhöriga till personer med funktionshinder.³⁹ Föräldrar har exempelvis fått ökade möjligheter till förvärvsarbete och mer tid att spendera med övriga barn.⁴⁰

2.2 LSS

9 § 1-10 p. LSS stadgar tio stöd- och serviceinsatser, däribland personlig assistans, för personer med svåra funktionshinder.⁴¹ Med personlig assistans avses ett personligt utformat stöd som ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. Stödet är knutet till en viss person och inte någon särskild verksamhet.⁴² Det finns ingen nedre åldersgräns för att erhålla personlig assistans, vilket innebär att även barn kan beviljas assistans. Personer som fyllt 65 år har endast rätt att behålla assistans som redan beviljats eller ansökt om före 65-årsdagen.⁴³ LSS är en s.k. rättighetslag, vilket innebär att om en person tillhör den personkrets som omfattas av lagen samt uppfyller övriga rekvisit, har personen rätt till insatser enligt lagen. Den enskilde har vidare överklaganderätt till förvaltningsdomstol enligt den ordning som gäller för förvaltningsbesvär.⁴⁴ LSS är en pluslag, vilket innebär att lagen inte medför någon inskränkning i de rättigheter som den enskilde kan ha enligt annan lagstiftning.⁴⁵

³⁸ Dir. 2016:40, s. 2.

³⁹ Westerberg, 2017, s. 92.

⁴⁰ Westerberg, 2016, s. 7.

⁴¹ De tio hjälpinsatser som kan beviljas är: rådgivning, personlig assistans, ledsagarservice, biträde av kontaktperson, avlösarservice i hemmet, korttidsvistelse utanför det egna hemmet, korttidstillsyn för ungdomar över tolv år, boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar, boende med särskild service för vuxna samt daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder.

⁴² Prop. 1992/93:159, s. 62.

⁴³ 9 b § LSS.

⁴⁴ Prop. 1992/93:159, s. 1, 69.

⁴⁵ 4 § LSS.

Det är den kommun där den enskilde är bosatt som ansvarar för den personliga assistansen enligt LSS.⁴⁶ Insatsen ska vara varaktig, samordnad samt anpassad till individens särskilda behov. Brukaren ska ha ett stort inflytande över hur och när assistansen ges.⁴⁷ Den personliga assistansen ska essentiellt fungera som den enskildes förlängda arm.⁴⁸ Brukaren kan välja mellan att själv anställa assistenter, t.ex. familjemedlemmar, eller att bruka assistenter som är anställda via exempelvis kommunen. I de fall där individen själv väljer att anställa assistenter eller att anlita ett annat organ än kommunen, betalar kommunen ut ekonomiskt stöd för skäliga kostnader för personlig assistans.⁴⁹

Syftet med de stödinsatser som kan beviljas enligt LSS är att främja jämlikhet i levnadsvillkoren och full delaktighet i samhällslivet för de personer som omfattas. Målsättningen är att den enskilde ska få möjlighet att leva som andra samt tillförsäkras goda levnadsvillkor.⁵⁰ Beträffande barn och ungdomar, ska insatserna ge förutsättningar för god fysisk och psykisk utveckling samt bra uppväxtvillkor. Ungdomars behov av frigörelse utgör en viktig utgångspunkt.⁵¹ Personer med funktionshinder ska precis som övriga människor ha möjlighet till förvärvsarbete, utbildning och en trygg bostad. I förarbetena till LSS anges att personer med svåra handikapp aldrig ska betraktas som ”föremål för åtgärder”, utan som individer med rättigheter. Anledningen till att LSS fick karaktären av en rättighetslagstiftning var för att personer med funktionshinder inte ska behöva kämpa för det som borde vara en självklarhet. De ska inte behöva känna sig utlämnade åt vad de kan uppfatta som myndigheters godtycke i förhållande till stödåtgärder.⁵²

⁴⁶ 2 § LSS.

⁴⁷ 7 § 2 st. LSS.

⁴⁸ Arvidsson, 2017, s. 147.

⁴⁹ Prop. 1992/93:159, s. 174 f.

⁵⁰ 5 § LSS, 7 § LSS.

⁵¹ Prop. 1992/93:159, s. 51.

⁵² Ibid, s. 43 f.

6 a § LSS stadgar att vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Bestämmelsen motsvarar art. 3 i FN:s barnkonvention⁵³, som betonar att barnets bästa ska sättas i förgrunden vid alla åtgärder som rör barn, oavsett om de vidtas av offentliga eller privata socialvårdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ.⁵⁴ Värt att notera är att barnets bästa inte anges som kriterium för insatser enligt lagen. I förarbetena angavs att en sådan reglering skulle kunna försvaga den konstruktion som LSS har i form av rättighetslagstiftning. Paragrafen skulle istället få störst genomslag vid planeringen samt utförandet av insatser.⁵⁵ Enligt 8 § andra stycket LSS ska när en insats rör ett barn, barnet få relevant information samt få möjlighet att framföra sina åsikter. Eventuella åsikter ska dock tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder samt mognad.⁵⁶

2.2.1 Materiella förutsättningar

För att beviljas personlig assistans enligt LSS måste den enskilde uppfylla två kumulativa rekvisit. Personen måste tillhöra den personkrets som har rätt till insatser enligt lagen *samt* vara i behov av insatsen. Dessa två materiella förutsättningar kommer nu att redogöras för.

Rekvisit 1: Personkretstillhörighet

1 § 1-3 p. LSS anger de tre personkretsar som lagen är tillämplig för:

1. Personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd
2. Personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, *eller*

⁵³ FN:s barnkonvention ratificerades av Sverige 1990.

⁵⁴ Prop. 2009/10:176, s. 31 f.

⁵⁵ Ibid, s. 32 f.

⁵⁶ Ibid, s. 74.

3. Personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbarligen inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service

Vid fastställande av den första och andra personkretsen är medicinska diagnoser avgörande.⁵⁷ Avseende personkrets tre utgår bedömningen ifrån de svårigheter som den enskilde har i sin livsföring. Orsaken till eller arten av funktionshinder är inte avgörande. Samtliga rekvisit i 1 § 3 p. ska vara uppfyllda för att personlig assistans ska kunna beviljas. Personkretsen kan omfatta bland annat personer med uttalade förlamningar eller svårartade effekter av sjukdomar.⁵⁸

Rekvisit 2: Den enskilde ska vara i behov av personlig assistans

Om en individ tillhör den personkrets som omfattas av LSS, är nästa steg att bedöma personens behov av personlig assistans. 7 § första stycket LSS föreskriver att insatser enligt 9 § LSS, däribland personlig assistans, kan beviljas om en person behöver ”sådan hjälp i sin livsföring och detta behov inte tillgodoses på ett annat sätt”. Vid bedömningen av den enskildes behov av en viss insats i sin livsföring, utgår man ifrån den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder. För att assistans ska kunna nekas, ska behovet *faktiskt* tillgodoses på ett annat sätt. Det räcker inte att behovet *kan* tillgodoses på ett annat sätt. I förarbetena nämndes exemplet att behovet helt eller delvis tillgodoses genom det ansvar som åvilar föräldrar enligt FB.⁵⁹ Föräldraansvaret kommer att avhandlas i kapitel 3.

Utöver stadgandet i 7 § första stycket LSS, finns ytterligare ett behovskrav i 9 a § första stycket LSS. Paragrafen föreskriver att personlig assistans beviljas den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med ”personlig hygien, måltider, att klä av och på sig, att

⁵⁷ Prop. 1992/93:159, s. 167.

⁵⁸ Ibid, s. 167 f.

⁵⁹ Ibid, s. 172.

kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (grundläggande behov)”. Personlig assistans förutsätter att den enskilde har behov av hjälp med minst ett av dessa fem s.k. grundläggande behov. Uppräkningen är uttömmande, dvs. om en person inte behöver hjälp med något av dessa behov kan assistans inte beviljas. Behoven kommer att diskuteras ingående i avsnitt 2.4.

9 a § andra stycket LSS föreskriver att om en person är i behov av hjälp med sina grundläggande behov, kan personlig assistans även beviljas för ”andra personliga behov”, om dessa inte tillgodoses på annat sätt. Sedan den 1 april 2018 anges som exempel på andra personliga behov, bland annat personlig assistans för väntetid.⁶⁰ Väntetid utgör tid då en personlig assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att den enskilde behöver hjälp. I HFD 2017 ref. 27 uttalade domstolen att personlig assistans för andra personliga behov förutsätter att behovet i någon mening är kvalificerat. Det innebär att insatsen ska ha en ”direkt och konkret koppling till ett individuellt behov av hjälp i det dagliga livet”.⁶¹

2.3 Statlig assistansersättning enligt 51 kap. SFB

LASS trädde i kraft samtidigt som LSS den 1 januari 1994. LASS stadgade att personlig assistans även kunde beviljas genom assistansersättning. Assistansersättning är ett statligt ersättningsbidrag för personlig assistans, som utbetalas av Försäkringskassan. Reglerna om assistansersättning finns numera i 51 kap. SFB. I likhet med LSS, är 51 kap. SFB en rättighetslagstiftning.⁶² 51 kap. 2-3 §§ SFB anför att assistansersättning beviljas den som omfattas av personkretsen i 1 § 1-3 p. LSS samt har behov av hjälp i den mening som avses i 9 a § första stycket LSS. Rekvisiten för

⁶⁰ 9 a § 2 st. 1-3 p. LSS.

⁶¹ HFD 2017 ref. 27, s. 2 f.

⁶² Inspektionen för socialförsäkringen, 2016, s. 21.

att erhålla assistansersättning är således desamma som för att beviljas personlig assistans enligt LSS. Det finns ingen undre åldersgräns för att erhålla assistansersättning, men en övre gräns på 65 år.⁶³

Personlig assistans utgör samma stödinsats för den enskilde oavsett om insatsen beviljas enligt LSS eller 51 kap. SFB.⁶⁴ Uppdelningen i två lagstiftningar motiveras endast utifrån det delade ekonomiska ansvaret mellan stat och kommun. Det som avgör om personlig assistans ska utgå enligt LSS eller 51 kap. SFB är den enskildes behov av assistans för sina grundläggande behov. Om behovet understiger 20 timmar i veckan i genomsnitt, är det brukarens hemkommun som beslutar om och finansierar assistansen enligt LSS. Om behovet överstiger 20 timmar i veckan, är det kommunen som betalar för de första 20 timmarna medan Försäkringskassan utger assistansersättning för resterande timmar.⁶⁵ Assistansersättning utbetalas alltså tidigast för 21:a timmen assistans per vecka. Anledningen till det delade huvudmannaskapet är att avlasta enskilda kommuner ifrån allt för höga kostnader samt för att undvika att möjligheten till personlig assistans blir beroende av kommunalpolitiska prioriteringar.⁶⁶

2.4 Begreppet grundläggande behov

Som nämndes tidigare, måste den enskilde vara i behov av hjälp med minst ett av fem s.k. grundläggande behov för att beviljas personlig assistans enligt LSS eller 51 kap. SFB. Enligt 9 a § första stycket LSS utgör dessa behov hjälp med personlig hygien, måltider, att klä av och klä på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade.

⁶³ 51 kap. 8 § SFB.

⁶⁴ Prop. 2009/10:176, s. 178.

⁶⁵ 51 kap. 3 § SFB; Prop. 1996/97:150 s. 138.

⁶⁶ Prop. 1992/93:159, s. 68.

2.4.1 Bakgrund

När LSS samt LASS implementerades 1994 angavs inte i lagtexten vilka behov som berättigar till personlig assistans. I förarbetena stadgades dock att personlig assistans skulle vara förbehållen krävande eller komplicerade fall, i regel av mycket personlig karaktär. Det skulle röra sig om personliga angelägenheter, såsom hjälp med hygien, att inta måltider eller att kommunicera med andra. Personlig assistans skulle dessutom alltid övervägas för att möjliggöra att barn och ungdomar skulle kunna bo kvar i familjehemmet.⁶⁷

Regeringen tillsatte 1995 en särskild utredare med anledning av att kostnaderna för personlig assistans blivit avsevärt högre än förväntat.⁶⁸ Utredningens uppgift var att lämna förslag på åtgärder som skulle bryta kostnadsutvecklingen.⁶⁹ Huvudbetänkandet stadgade flera möjligheter till besparingar, bland annat en klarare definition av vilka behov som berättigar till personlig assistans.⁷⁰ Med stöd i betänkandet, avlämnade regeringen en proposition som föreslog att det i LSS skulle tydliggöras vilka hjälpbehov som berättigar till personlig assistans. Enligt regeringen skulle dessa behov utgöra praktisk hjälp med ”personlig hygien, att klä av och klä på sig, att äta eller att kommunicera med andra”.⁷¹ Socialutskottet förelag dessutom ytterligare ett behov, ”annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade”, som senare godkändes av riksdagen.⁷² Den 1 juli 1996 infördes i 9 a § första stycket LSS att personlig assistans förutsätter att den enskilde behöver hjälp med minst ett av dessa fem behov.

⁶⁷ Prop. 1992/93:159, s. 64.

⁶⁸ Prop. 1995/96:146, s. 8.

⁶⁹ SOU 1995:126, s. 3.

⁷⁰ Ibid, s. 17.

⁷¹ Prop. 1995/96:146, s. 12.

⁷² Bet. 1995/96:SoU15, s. 11 f.

2.4.2 Tolkning av varje grundläggande behov

Då personlig assistans endast kan beviljas för fem grundläggande behov, är tolkningen av behoven avgörande för den enskildes möjligheter att erhålla assistans. I RÅ 2009 ref. 57 anförde Högsta förvaltningsdomstolen att det i förarbetena anges att personlig assistans ska vara förbehållen situationer av krävande eller på annat sätt komplicerad natur, i regel av mycket personligt slag. All hjälp med de grundläggande behoven berättigar således inte till personlig assistans. Domstolen uttalade att personlig assistans endast borde beviljas för sådana hjälpbehov som är mycket privata och känsliga för den personliga integriteten och där den enskilde får anses ha ett särskilt intresse av att kunna bestämma vem som ska ge hjälpen.⁷³ Vilka behov som är av den karaktären får avgöras efter en individuell bedömning av förhållandena i det enskilda fallet. Domstolens resonemang i målet har haft stor betydelse för hur de grundläggande behoven har tolkats. Nedan kommer varje behov kort att diskuteras.

- Personlig hygien

Hjälp med personlig hygien omfattar situationer av mycket privat karaktär.⁷⁴ Personlig assistans beviljas endast för moment som är fysiskt nära, såsom hjälp med toalettbesök, dusch/bad samt byte av blöja. Även sminkning och rakning omfattas.⁷⁵

- Måltider

Tolkningen av detta behov har ändrats de senaste åren. Ursprungligen avsåg behovet att bli matad, vilket kunde ske både genom att mat fördes till munnen samt sondmatning.⁷⁶ Sondmatning utgör näringstillförsel på artificiell väg med hjälp av en sond.⁷⁷ Sondmatning klassificeras som s.k.

⁷³ RÅ 2009 ref. 57, s. 8 f.

⁷⁴ Prop. 1992/93:159, s. 64.

⁷⁵ Försäkringskassan, Rättslig uppföljning 2015:2, s. 14.

⁷⁶ Arvidsson, 2015, s. 154.

⁷⁷ HFD, mål 682-17, 2018-04-13, s. 8.

egenvård. Egenvård utgör hälso- och sjukvårdande insatser som en legitimerad yrkesutövare bedömt att patienten själv eller dennes personliga assistent kan utföra.⁷⁸

I det vägledande målet HFD 2012 ref. 41 anförde domstolen att egenvård inte längre kunde omfattas av begreppet grundläggande behov i 9 a § andra stycket LSS.⁷⁹ Resonemanget har medfört att personlig assistans inte längre kunnat beviljas för sondmatning. Konsekvenserna av domen har varit omfattande. Framförallt är det många barn som förlorat sin personliga assistans med anledning av domstolens resonemang.⁸⁰

Rättsläget har dock återigen ändrats genom HFD:s dom i mål nr 682-17 den 13 april 2018. I rättsfallet uttalade domstolen att det inte föreligger några principiella hinder för att egenvård ska kunna omfattas av begreppet grundläggande behov. Domstolen anförde att med det grundläggande behovet måltider åsyftas att kroppen tillförs den näring som behövs. Hur näringsbehovet tillgodoses är inte avgörande. Högsta förvaltningsdomstolen anförde därmed återigen att sondmatning ska betraktas som intag av en måltid och omfattas av behovet måltider. Dock under förutsättning att den hjälp som behövs är av tillräckligt integritetskänslig karaktär.⁸¹

Efter domen har Försäkringskassan gått ut och hävdat att Högsta förvaltningsdomstolen inte tagit ställning till om sondmatning är tillräckligt integritetsnära för att omfattas av behovet måltider. Myndigheten anser endast att domstolen berörde den principiella frågan om egenvård i form av sondmatning *kan* berättiga till personlig assistans. Det är därför fortfarande upp till de beslutande myndigheterna att i varje enskilt fall avgöra om sondmatningen är tillräckligt integritetsnära för att berättiga till personlig

⁷⁸ Inspektionen för socialförsäkringen, 2016, s. 24 f.

⁷⁹ HFD 2012 ref. 41, s. 4.

⁸⁰ Socialstyrelsen, 2017, s. 40.

⁸¹ HFD, mål 682-17, 2018-04-13, s. 8 f.

assistans.⁸² Försäkringskassan har således även efter domen avslagit personers ansökan om assistansersättning för sondmatning.⁸³ Myndighetens agerande har orsakat stor kritik. Maria Persdotter, ordförande för FUB, har hävdat att Försäkringskassans tolkning är felaktig och utgör domstolstrots då domstolen uttalat att sondmatning ska likställas med en måltid.⁸⁴ FUB har i maj 2018 anmält Försäkringskassan till Justitiekanslern med anledning av myndighetens tolkning av domen.⁸⁵

I RÅ 2009 ref. 57 uttalade Högsta förvaltningsdomstolen att förberedelser och efterarbete med måltider, såsom matlagning och att skära upp mat, inte omfattas av det grundläggande behovet måltider. Dessa moment kan dock falla inom begreppet ”andra personliga behov” i 9 a § andra stycket LSS.⁸⁶

- På- och avklädning

Personlig assistans för på- och avklädning förutsätter ett hjälpbehov av mycket personlig karaktär. Hjälp utgår som huvudregel endast för på- och avklädning av kläder närmast kroppen, såsom underkläder, byxor och tröjor. Utomhuskläder omfattas normalt inte, men undantag kan göras för personer svår svärtproblematik eftersom på- och avklädning av ytterkläder kan upplevas som fysisk kontakt in på bara huden.⁸⁷

⁸² Kenneth Westberg: ”Eva Nordqvist, rättschef, Försäkringskassan – Enligt HFD måste man i varje enskilt ärende bedöma i vilken utsträckning sondmatningen är integritetskänslig”, Assistanskoll, <<http://assistanskoll.se/20180514-Nordqvist-Forskringskassan-varje-ntegritetskenslig.html>>, besökt 2018-05-21.

⁸³ TV4, ”4-åriga Max nekas sondmatning av Försäkringskassan – trots tidigare dom”, <<http://www.tv4.se/nyheterna/klipp/4-åriga-max-nekas-sondmatning-av-forskringskassan-trots-tidigare-dom-3972627>>, besökt 2018-05-21.

⁸⁴ Marja Grill: ”Försäkringskassans nya tolkning: Nej till assistans till Selma”, SVT Nyheter, <<http://www.svt.se/nyheter/inrikes/forskringskassans-nya-tolkning-nej-till-assistans-till-selma>>, besökt 2018-05-21.

⁸⁵ Maria Persdotter och Henrik Petrén: ”Nu JK-anmäler vi Försäkringskassan”, Svenska Dagbladet, <<https://www.svd.se/nu-jk-anmaler-vi-forskringskassan>>, besökt 2018-05-21.

⁸⁶ RÅ 2009 ref. 57, s. 9.

⁸⁷ Försäkringskassan, Rättslig uppföljning 2015:2, s. 17.

- Kommunikation med andra

Kommunikation utgör endast ett grundläggande behov om brukaren är i behov av personlig assistans för att kunna kommunicera med andra. Personlig assistans förutsätter således att det är svårt för andra personer att förstå den enskilde och vice versa.⁸⁸ Alla situationer där den enskilde kan behöva hjälp med sin kommunikation omfattas.⁸⁹

- Annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade

Det är framförallt tolkningen av detta grundläggande behov som medfört att allt färre personer beviljas personlig assistans.⁹⁰ Behovet omfattar bland annat aktiv tillsyn med anledning av psykiskt tillstånd eller medicinsk problematik.⁹¹ Det har ursprungligen varit aktuellt både för personer med psykiska och fysiska funktionshinder. I HFD 2015 ref. 46 anförde dock domstolen att behovet numera endast kan appliceras på personer med psykiska funktionshinder.⁹²

Med anledning av rättsfallet, publicerade Försäkringskassan i december 2015 ett rättsligt ställningstagande som meddelade att behovet numera enbart kan bli aktuellt för personer med psykiska funktionshinder.⁹³ Myndigheten framhöll dessutom att behovet endast kan bli aktuellt om det kan kopplas till något av de andra fyra grundläggande behoven. Behovet betraktas alltså inte längre som självständigt.⁹⁴ Försäkringskassans bedömning har mött hård kritik, bland annat att uttalandet saknar stöd i lag.⁹⁵

⁸⁸ Försäkringskassan, Rättslig uppföljning 2015:2, s. 23.

⁸⁹ Arvidsson, 2017, s. 159.

⁹⁰ Socialstyrelsen, 2017, s. 7.

⁹¹ RÅ 2003 ref. 33.

⁹² HFD 2015 ref. 46, s. 5.

⁹³ Försäkringskassan, Domsnytt 2015:041, s. 2.

⁹⁴ Ibid, s. 3.

⁹⁵ Inspektionen för socialförsäkringen, 2016, s. 39.

3 Föräldraansvaret enligt LSS samt 51 kap. SFB

I föregående kapitel redogjordes för regelverket om personlig assistans. Detta avsnitt ämnar diskutera vad som stadgas om föräldraansvaret i assistanslagstiftningen och dess förarbeten.

3.1 Historik

När LSS och LASS infördes den 1 januari 1994, stadgades ingenting i lagtexten om föräldraansvarets betydelse vid beslut om personlig assistans för barn. Av förarbetena framgick dock att föräldraansvaret enligt FB skulle beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Det angavs att vårdnadshavare till barn med funktionshinder, i likhet med övriga föräldrar, har ett ansvar för barns personliga förhållanden och ska svara för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.⁹⁶ Det saknades dock närmare riktlinjer för hur detta föräldraansvar skulle bedömas. Trots hänvisningen till föräldraansvaret, poängterade lagstiftaren att det finns barn som är mycket vårdkrävande, och där föräldraansvaret i kombination med andra insatser inte räcker till. Personlig assistans kunde i dessa situationer vara av grundläggande betydelse för barn med omfattande omvårdnadsbehov under hela eller stora delar av dygnet, och med flera funktionshinder samtidigt.⁹⁷ Som exempel på funktionshinder angavs rörelsehinder, epilepsi, utvecklingsstörning samt hjärtproblem. I förarbetena uppmärksammades att föräldrar till barn med funktionshinder ofta utför betydligt större insatser för sina barn än föräldrar till barn utan funktionshinder. Ett av målen med personlig assistans var således att tillgodose föräldrars behov av avlösning.⁹⁸

⁹⁶ Prop. 1992/93:159, s. 65, 172.

⁹⁷ Ibid, s. 65 f.

⁹⁸ Ibid, s. 165 f.

Föredraganden ansåg att föräldrar med funktionshindrande barn fortfarande ska kunna förvärvsarbeta, upprätthålla relationer med vänner och bekanta samt ha intressen utanför hemmet.⁹⁹

Som nämndes i föregående avsnitt, tillsattes regeringen 1995 en utredning med anledning av att kostnaderna för personlig assistans blivit högre än väntat.¹⁰⁰ För att sänka kostnaderna föreslog utredningen att barn under 16 år skulle undantas ifrån rätten till personlig assistans.¹⁰¹ Anledningen var att barns behov till personlig assistans hade bedömts på samma grunder som vuxna, trots att förarbetena gett uttryck för att personlig assistans för barn endast kunde beviljas för mycket svåra funktionshinder och i situationer där föräldraansvaret enligt FB inte räckte till.¹⁰² Utredningen medgav dock att en sådan ändring skulle kunna medföra stora inskränkningar av familjers valfrihet och försämra föräldrars möjligheter till förvärvsarbete. Som alternativ föreslogs därför en lagbestämmelse som förtydligar att barns rätt till personlig assistans förutsätter mer omfattande behov än vuxna.¹⁰³

Regeringen var inte villig att ta bort rätten till personlig assistans för barn under sexton år. Detta med hänvisning till att det finns gravt funktionshindrade barn för vilka föräldraansvaret i kombination med andra insatser inte räcker till. Regeringen föreslog därför istället att det i LASS infördes en bestämmelse som förtydligar att föräldraansvaret enligt FB särskilt ska beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Orsaken till förslaget var den diskrepans som förelåg mellan lagstiftningen och uttalanden i förarbetena. I LSS samt LASS gjordes ingen åtskillnad mellan behovsbedömningen för barn och vuxna, medan det i förarbetena angavs att personlig assistans endast kunde beviljas för barn med stora omvårdnadsbehov.¹⁰⁴ Socialutskottet menade dock att ett sådant förtydligande skulle kunna uppfattas som att det ställs högre krav på

⁹⁹ Prop. 1992/93:159, s. 43 f., 51.

¹⁰⁰ Prop. 1995/96:146, s. 8.

¹⁰¹ SOU 1995:126, s. 78.

¹⁰² Ibid, s. 77 f.

¹⁰³ Ibid, s. 79, 85 f.

¹⁰⁴ Prop. 1995/96:146, s. 16 f.

föräldrar med funktionshindrade barn än på andra föräldrar. Utskottet avstyrde därför lagförslaget. Det kan vara intressant att påpeka att det i en motion anfördes att föräldraansvaret enligt FB inte alls borde beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Anledningen var att regleringen i FB tar sikte på den rättsliga vårdnaden och inte den extra omvårdnad som funktionshindrade barn kan medföra.¹⁰⁵ Föräldraansvaret enligt FB kommer att diskuteras i kapitel fyra.

Socialutskottet framförde i sammanhanget att föräldraansvaret enligt FB ska beaktas på så sätt att det endast är hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i motsvarande ålder som ska läggas till grund för bedömningen av personlig assistans.¹⁰⁶ Det är alltså endast behovet av extra tillsyn och omvårdnad med anledning av ett funktionshinder som ska beaktas. Högsta förvaltningsdomstolen tillämpade principen för första gången i RÅ 1997 ref. 23 I, och hänvisade då till socialutskottets uttalande.¹⁰⁷

Sedan den 1 januari 2011 anges det uttryckligen i 51 kap. 6 § SFB, att ”när behovet av personlig assistans bedöms för ett barn ska det bortses ifrån det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt FB med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter”. I propositionen framhölls att bestämmelsen är ny och kodifierar rättspraxis.¹⁰⁸ Vid bedömningen ska både barnets grundläggande behov samt andra personliga behov beaktas. När bestämmelsen utreddes föreslogs att föräldraansvaret endast skulle beaktas i förhållande till barns grundläggande behov. Regeringen ansåg dock inte att det var lämpligt att begränsa bestämmelsen på detta sätt. Orsaken var att en sådan begränsning skulle medföra en ändring av den huvudprincip som uttalades i RÅ 1997 ref. 23 I.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Mot. 1995/96:So18, Roland Larsson m.fl.

¹⁰⁶ Bet. 1995/96:SoU15, s. 17.

¹⁰⁷ RÅ 1997 ref. 23 I, s. 3.

¹⁰⁸ Prop. 2008/09:200, del 2, s. 473 f.

¹⁰⁹ Ibid, s. 474.

Det finns ingen motsvarande reglering i LSS, dvs. det finns inget uttryckligt lagstöd för att föräldraansvaret ska beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans enligt LSS. Däremot stadgar 7 § första stycket LSS att personlig assistans endast kan beviljas om hjälpbehovet inte tillgodoses på något annat sätt. I förarbetena nämndes situationen att behovet helt eller delvis tillgodoses genom det ansvar som åvilar föräldrar enligt FB. Det ska dock i dessa fall vara tal om att behovet *faktiskt* tillgodoses genom föräldraansvaret, inte att det *kan* göra det.¹¹⁰ När kommunerna ska fatta beslut om personlig assistans enligt LSS brukar de utgå ifrån vad som stadgas om föräldraansvaret i rättspraxis.¹¹¹

3.2 Bedömningen av det normala föräldraansvaret

Vid bedömningen av barns behov av personlig assistans skall man alltså bortse ifrån det föräldraansvar som vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt FB. Enligt 51 kap. 6 § SFB bedöms detta föräldraansvar utifrån barnets ålder, utveckling samt övriga omständigheter. Ytterligare vägledande uttalanden finns ej att tillgå varken i förarbeten eller lagtext på assistansområdet. Det finns således ingen angiven metod för att beräkna vad som ryms inom föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans. Avsaknaden av riktlinjer har skapat ett stort tolkningsutrymme för föräldraansvarets omfattning för olika åldrar.¹¹² Rättspraxis har spelat en stor utfyllande roll, vilket kommer att diskuteras ingående i kapitel fem. Nästa kapitel kommer att fokusera på vad som stadgas om föräldraansvaret i FB.

¹¹⁰ Prop. 1992/93:159, s. 172.

¹¹¹ Försäkringskassan, Rättslig uppföljning 2015:1, s. 8 f.

¹¹² Arvidsson, 2017, s. 165.

4 Föräldraansvaret enligt FB

4.1 Bakgrund

FB trädde i kraft den 1 januari 1950 och samlade då flera lagar på barn och föräldrarättens område.¹¹³ Regelverket har sedan dess genomgått stora revideringar. År 1977 tillsattes en kommitté med syfte att stärka barns rättsliga ställning.¹¹⁴ Kommittén som fick namnet ”Utredningen om barns rätt”, konstaterade att reglerna om vårdnad i FB var förlegade och behövde reformeras. Anledningen var att vårdnaden av barn sågs mer som en rätt för föräldrarna istället för en skyldighet gentemot barnet. Barnets intressen och behov behövde tydligare sättas i centrum.¹¹⁵ För att markera denna perspektivförskjutning, föreslog utredningen bland annat att termen ”vårdnad” skulle ersättas med ”föräldraansvar”. Orsaken var att begreppet föräldraansvar på ett tydligare sätt betonade det ansvar som föräldrar har gentemot sina barn.¹¹⁶

Med grund i kommitténs slutbetänkande, genomfördes en omfattande reform av vårdnadsreglerna i FB 1983. Regeringen ansåg dock inte att termen vårdnad skulle ersättas med föräldraansvar. Anledningen var att begreppet kunde anses motsägelsefullt i de fall där ansvaret för ett barn anförtros åt någon annan än en förälder.¹¹⁷ Förslaget att ersätta vårdnad med föräldraansvar har därefter diskuterats vid ett flertal tillfällen, men fortsatt att avvisas.¹¹⁸ Begreppet har dock använts när internationella konventioner och förordningar har översatts till svenska.¹¹⁹ Termen föräldraansvar återfinns alltså inte i FB, utan vårdnad används för att beteckna det juridiska

¹¹³ Prop. 1949:93.

¹¹⁴ Dir. 1977:25, s. 45 f.

¹¹⁵ SOU 1979:63, s. 47.

¹¹⁶ Ibid, s. 61 f.

¹¹⁷ Prop. 1981/182:168, s. 21.

¹¹⁸ Prop. 1997/98:7, s. 37.

¹¹⁹ Begreppet föräldraansvar återfinns bland annat i den svenska översättningen av artikel 5 och 8 i FN:s barnkonvention.

ansvar som vårdnadshavare har för ett barns personliga angelägenheter.¹²⁰ Då FB inte brukar ordet föräldraansvar, kommer fortsättningsvis termen vårdnad att användas när föräldraansvaret enligt FB diskuteras i detta avsnitt.

Vårdnaden tillfaller i första hand barnets föräldrar. En domstol kan dock anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare, när föräldrarna av olika anledningar är ur stånd att sköta vårdnaden.¹²¹ Diskussionen om vem som är vårdnadshavare är dock inte av stort intresse för arbetet, då fokus ligger på vårdnadens innebörd. Ämnet kommer därför inte närmare att diskuteras. Vårdnaden av ett barn består tills barnet fyller 18 år.¹²²

4.2 Vårdnadsreglerna i 6 kap. FB

Reglerna om vårdnad återfinns primärt i 6 kap. FB. 6 kap. 1 § FB stadgar att ”barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart, och inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling”.

Bestämmelsen anger de grundläggande behov som barn har rätt att få tillgodosedda av sina vårdnadshavare. Paragrafen tillkom som en del av den omfattande reform som genomfördes 1983. I propositionen anfördes att barn har rätt att få sina materiella och psykiska behov tillfredsställda, samt att ha någon att lita på. Barn ska ha rätt att växa upp under stabila förhållanden samt känna sig behövda. Barn ska även få lov att pröva sina förmågor, och lära sig att sätta gränser för sitt handlande.¹²³ Det finns dock ingen legal rätt för barn att kräva att få sina behov tillgodosedda, utan stadgandet utgör en

¹²⁰ Prop. 1981/182:168, s. 21; Singer, 2000, s. 45.

¹²¹ 6 kap. 2 § 1 st. 1 men. FB.

¹²² 6 kap. 2 § 1 st. 2 men. FB.

¹²³ Prop. 1981/182:168, s. 59 f.

målsättning. Bestämmelsen ger således uttryck för en s.k. kvasi-rättighet.¹²⁴ Vårdnadshavares skyldighet att tillgodose barns behov går dessutom inte före allt annat. ”Utredningen om barns rätt” konstaterade att vårdnadshavare själva har rätt att få leva ett liv som i rimlig utsträckning tillfredsställer dem själva. Detsamma gällde syskon. En avvägning mellan barnets och övriga familjens intressen bör därför ske vid tillgodoseendet av barns behov.¹²⁵ I propositionen betonades slutligen att de rättigheter som anges i paragrafen kan ses som allmängiltiga normer, som indirekt kan påverka även andra än vårdnadshavare som har hand om barn.¹²⁶

6 kap. 2 § andra stycket FB föreskriver att ”den som har vårdnaden om ett barn ansvarar för barnets personliga förhållanden och att barnets behov enligt 6 kap. 1 § FB blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter, samt ska bevaka att barnet får tillfredställande försörjning och utbildning”.

Stycket stadgar de skyldigheter som vårdnadshavaren har gentemot barnet och ska läsas tillsammans med 6 kap. 1 § FB. Enligt förarbetena behöver vårdnadshavaren inte *personligen* se till att barnets behov blir tillgodosedda. Vårdnadshavaren har endast ett ansvar för att behoven blir tillgodosedda. Normalt är dock vårdnadshavaren del av barnets faktiska fostran. Vårdnadshavaren har vidare ett ansvar för att barnet får den tillsyn som behövs. Avsikten med denna tillsynsplikt är främst att skydda barnet ifrån att skada sig själv, men även att inte skada andra. Vårdnadshavaren behöver dock inte personligen utföra tillsynen, utan svarar endast för att barnet står under tillräcklig uppsikt.¹²⁷ Tillsynsskyldigheten omfattar både preventiva åtgärder samt att avvärja att skador uppkommer i akuta situationer.¹²⁸

¹²⁴ Singer, 2000, s. 435 f.

¹²⁵ SOU 1979:63, s. 64.

¹²⁶ Prop. 1981/182:168, s. 22.

¹²⁷ Ibid, s. 23.

¹²⁸ Schiratzki, 2013, s. 79.

I propositionen till bestämmelsen betonades även att samhället har ett ansvar för att barn får en god uppväxt. Barnomsorg, förskolor samt skolor spelar en betydelsefull roll för detta ändamål. Genom samhällets socialtjänst kan dessutom barnfamiljer få särskild hjälp. Samhällets ekonomiska stöd till familjer underströks också som viktigt. Detta oavsett om det ekonomiska stödet är direkt, genom exempelvis barnbidrag, eller indirekt via vård och utbildning.¹²⁹

6 kap. 1-2 §§ FB anger den rättsliga ramen för vårdnadshavarens skyldigheter gentemot barnet.¹³⁰ Bestämmelserna kompletteras av 6 kap. 11 § FB som stadgar att ”vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål”. Paragrafen poängterar att vårdnadshavare inte bara har skyldigheter utan även rättigheter gentemot barnet.¹³¹ Bestämmelsen understryker vårdnadshavarens bestämmanderätt och är nödvändig för att vårdnadshavaren ska kunna fullgöra sitt ansvar gentemot barnet.¹³² I princip ska barnet följa vad vårdnadshavaren beslutar, men barnets synpunkter ska få större genomslag ju äldre barnet blir. Barnet tillerkänns alltså successivt en medbestämmanderätt. 6 kap. 11 § FB tillkom i samband med att vårdnadsreglerna reformerades 1983. Det angavs som motivering att det är bra för barns personlighetsutveckling om de får vara med och fatta beslut. Vårdnadshavaren har dock ingen möjlighet att avsäga sig bestämmanderätten och låta barnet bestämma i frågor som det inte är moget för.¹³³

Bestämmelserna i 6 kap. FB dikterar att vårdnadshavare har både rättigheter och skyldigheter gentemot barnet. Om vårdnadshavaren har skyldigheter gentemot barnet, har barnet i sin tur korresponderande rättigheter mot

¹²⁹ Prop. 1981/182:168, s. 60 f.

¹³⁰ Singer, 2000, s. 438.

¹³¹ Schiratzki, 1997, s. 182.

¹³² Prop. 1981/182:168, s. 24.

¹³³ Schiratzki, 2013, s. 45.

vårdnadshavaren. Barns respektive vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter kan därför anses stå i latent motsatsförhållanden till varandra. Vårdnadshavarens bestämmanderätt begränsas av barnets rättigheter och vice versa.¹³⁴ I förarbetena till 6 kap. 2 § andra stycket FB poängteras att samhället har ett ansvar för barns uppväxt. Det offentliga ansvar är dock som huvudregel underordnat vårdnadshavarens, dvs. det aktualiseras endast i situationer där vårdnadshavaren brister i utövandet av vårdnaden.¹³⁵ Samhället utgör alltså en yttersta gräns för de befogenheter som vårdnadshavaren har. Förutom ovan refererade paragrafer i 6 kap. FB, finns det inga närmare bestämmelser som dikterar vad vårdnaden generellt ska innehålla eller hur den ska utövas. Det är vårdnadshavaren som utformar vårdnaden, med beaktande av barnets särskilda behov. Gränsen för vad vårdnadshavaren kan göra sätts av 6 kap. 8 § FB, som stadgar att om vårdnadshavaren gör sig skyldig till missbruk eller i övrigt brister i omvårdnaden av barnet, ska rätten besluta om ändring av vårdnaden.¹³⁶ Vårdnadshavarens omvårdnadsansvar är dock inte sanktionerat.¹³⁷

4.3 Skillnaden mellan rättslig vårdnad och faktisk vårdnad

Den rättsliga vårdnaden av ett barn utgörs av de legala rättigheter och skyldigheter som vårdnadshavare har enligt 6 kap. FB. Den rättsliga vårdnaden medför dock ingen skyldighet för vårdnadshavaren att *personligen* sköta den faktiska omvårdnaden och dagliga omsorgen av barnet. Den faktiska vårdnaden av barn kan således lämnas till andra aktörer, såsom kommunal barnomsorg eller förskola. Normalt är dock vårdnadshavaren även en del av barnets faktiska omvård och fostran.¹³⁸

¹³⁴ Schiratzki, 2013, s. 44 f.

¹³⁵ Schiratzki, 1997, s. 128.

¹³⁶ Singer, 2017, s. 85.

¹³⁷ Singer, 2012, s. 103.

¹³⁸ Prop. 1981/182:168, s. 60 f.

Varken FB eller dess förarbeten anför således att vårdnadshavare har en skyldighet att personligen vårda barn med funktionshinder.

Anna Singer anser att det är anmärkningsvärt att den rättsliga regleringen i FB endast fokuserar på den rättsliga vårdnaden. Barns behov kan endast tillgodoses genom faktisk omvårdnad, och lagstiftningen borde därför även reglera denna aspekt. Anledningen till att vårdnadsreglerna reformerades 1983 var för att se till att regleringen främjade ett tillgodoseende av barns behov. Att lagstiftningen skiljer mellan rättslig vårdnad och faktisk vårdnad signalerar att de är två skilda saker och medför att sambandet mellan att tillgodose barns behov och skyldigheten att göra det blir otydligt.¹³⁹ Oldenstedt menar att den rättsliga vårdnaden ofta motsvarar den faktiska vården av barnet.¹⁴⁰ Walin m.fl. har anfört att innebörden av vårdnadshavarens faktiska omvårdnadsansvar klarnar genom rättspraxis som behandlar frågan om föräldrans omfattning vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans.¹⁴¹ I nästa kapitel kommer denna rättspraxis att diskuteras.

¹³⁹ Singer, 2000, s. 448 ff.

¹⁴⁰ Karnov, föräldrabalken (1949:381) 6 kap. 2 §, not 143, besökt 2018-06-13.

¹⁴¹ Walin m.fl.: Föräldrabalken: en kommentar (5 juni 2018, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 2 §, besökt 2018-06-13.

5 Föräldraansvaret i rättspraxis

De två föregående avsnitten har avhandlat vad som stadgas om föräldraansvaret i assistanslagstiftningen samt FB. Då det inte finns närmare föreskrifter för hur föräldraansvaret ska bedömas i förarbeten eller lagtext, har rättspraxis haft en delvis utfyllande roll. Nedan kommer delar av denna rättspraxis att diskuteras.

5.1 RÅ 1997 ref. 23 I

5.1.1 Fakta i målet

Högsta förvaltningsdomstolen diskuterade föräldraansvarets betydelse för barns rätt till personlig assistans för första gången i RÅ 1997 ref. 23 I. Målet handlade om en pojke med grav utvecklingsstörning och epilepsi. Pojken var tolv år vid domstolens avgörande. Försäkringskassan hade avslagit pojkens ansökan om assistansersättning med hänvisning till att han inte var så vårdkrävande som krävdes enligt lagstiftningen. Beslutet överklagades och både länsrätten samt kammarrätten fann att pojken hade rätt till assistansersättning. Kammarrättens beslut överklagades och målet gick upp till HFD.

5.1.2 Domstolens argumentation

HFD inledde med att anföra att pojken hade behov av hjälp med hygien, toalettbestyr samt på- och avklädning. Domstolen poängterade dessutom att pojken var i behov av ständig tillsyn. Föräldrarna fick ofta ingripa för att hindra att pojken förstörde inredning eller skadade sig själv eller andra. Vid bedömningen av pojkens behov av personlig assistans, anförde domstolen att hänsyn skulle tas till det normala föräldraansvar som åvilar alla föräldrar enligt FB. Till grund för uttalandet, hänvisade domstolen till socialutskottets

ytrande att det endast är hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i motsvarande ålder, som ska ligga till grund för bedömningen av barns behov av personlig assistans.¹⁴² HFD fann att en frisk tolvåring hade ett begränsat behov av hjälp med sina grundläggande behov i den mening som åsyftas i 9 a § första stycket LSS. Det var därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävdes för att tillgodose pojken behov. HFD ansåg att pojken hade rätt till assistansersättning.

5.1.3 Sammanfattning

I målet slog HFD fast att föräldraansvaret *ska* beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Omfattningen av föräldraansvaret bedömdes utifrån en jämförelse mellan hjälpbehovet hos det funktionshindrade barnet och ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Enligt domstolen hade en tolvåring utan funktionshinder begränsat behov av hjälp med de grundläggande behov som anges i 9 a § första stycket LSS. Det fanns således inget föräldraansvar att beakta.

5.2 RÅ 2004 ref. 16

5.2.1 Fakta i målet

RÅ 2004 ref. 16 handlade om en sexårig pojke med autism. Försäkringskassan hade beviljat pojken assistansersättning. Den personliga assistansen var arrangerad via ett särskilt brukarkooperativ, som hade som villkor att brukaren själv skulle ha arbetsledningsansvaret för assistenterna. Pojken kunde dock inte själv arbetsleda med anledning av sitt funktionshinder, så kooperativet godkände att pojkens mor var arbetsledare. Pojken ansökte om förhöjd assistansersättning hos Försäkringskassan med

¹⁴² Bet. 1995/96:SoU15, s. 18.

anledning av att modern hade ett extra arbetsledningsansvar. Försäkringskassan avlog pojken ansökan och beslutet överklagades. Länsrätten ansåg att pojken hade rätt till förhöjd assistansersättning med anledning av att det kunde förekomma extra kostnader för arbetsledning. Kammarrätten ansåg däremot att moderns arbetsledningsansvar omfattades av det normala föräldraansvaret och förhöjd assistansersättning skulle därför inte betalas ut. Målet gick upp till HFD.

5.2.2 Domstolens argumentation

HFD anförde att det var ostridigt att pojken hade ett arbetsledningsansvar som inte kunde utföras av honom själv, och som därför överlåtits på modern. Frågan i målet var om moderns arbetsledningsansvar omfattades av det normala föräldraansvaret. Domstolen stadgade att vårdnadshavare till barn med funktionshinder, liksom andra vårdnadshavare, har ett ansvar enligt FB för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov blir tillgodosedda. Omfattningen av föräldraansvaret varierar dock baserat på barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. HFD fann att det arbetsledningsansvar som modern hade, inte kunde anses vara av den omfattningen att det gick utöver det normala ansvar som föräldrar har enligt FB. Särskilda skäl för att medge förhöjd assistansersättning fanns således inte.

5.2.3 Sammanfattning

I målet klargjorde domstolen att vårdnadshavare till barn med funktionshinder, i likhet med övriga vårdnadshavare, har ett omvårdnadsansvar för sina barn. HFD anförde att omfattningen av ansvaret ska baseras på barnets ålder, utveckling samt övriga omständigheter. Domstolen ansåg att det arbetsledningsansvar som modern hade var av den omfattningen att det rymdes inom det normala föräldraansvaret.

5.3 RÅ 2008 ref. 17

5.3.1 Fakta i målet

RÅ 2008 ref. 17 handlade om en femårig flicka som blivit svårt förlamad efter en trafikolycka. Flickan behövde tillsyn och hjälp dygnet runt. Försäkringskassan hade gjort bedömningen att flickan var i behov av personlig assistans 24 timmar per dygn. Delar av stödet skulle utgå genom assistansersättning medan resterande behov skulle tillgodoses genom det normala föräldraansvaret. Flickan överklagade beslutet och hävdade att hela assistansbehovet skulle täckas av assistansersättningen. Orsaken var att den hjälp som hon behövde var av sådan art att den inte kunde anses falla inom det normala föräldraansvaret. Föräldrarna hade vidare ett omvårdnadsansvar gentemot sina tre övriga barn.

5.3.2 Domstolens argumentation

Frågan i målet var hur föräldraansvaret enligt FB påverkade flickans rätt till assistansersättning. HFD konstaterade att vid bedömningen av barns rätt till assistansersättning ska föräldraansvaret enligt FB beaktas på så sätt att ersättning endast ska utgå för sådan hjälp som inte ingår i det normala föräldraansvaret. Enligt praxis innebar detta att man jämför omfattningen av föräldraansvaret för ett friskt barn i samma ålder med behovet hos det funktionshindrade barnet. För små barn leder detta i de flesta fall till att föräldrarna ska svara för barnets behov under vissa timmar och att assistansersättning inte utgår för den tiden. I sina domskäl hänvisade HFD till bestämmelserna i 6 kap. 1-2 §§ FB och stadgade att flickan hade rätt att få omvårdnad, trygghet samt en god fostran av sina föräldrar. Den omvårdnad som flickan behövde var dock inte enbart mer omfattande än vad de flesta funktionshindrade behöver, utan även av en annan karaktär. Vården var till mycket stor del av tekniskt slag. Domstolen fann att föräldrarna vid samvaron med flickan inte skulle behöva sköta den speciella

tekniska vård som barnet behövde. Flickans hjälpbehov skulle därför i sin helhet tillgodoses genom assistansersättningen. Inget avdrag skulle således göras för föräldraansvaret.

5.3.3 Sammanfattning

Rättsfallet är betydande av flera anledningar. HFD klargjorde att föräldraansvarets omfattning ska bedömas med utgångspunkt i en jämförelse mellan det funktionshindrade barnets hjälpbehov och behovet av ett barn utan funktionshinder i samma ålder. I målet anförde domstolen att om det funktionshindrade barnets hjälpbehov är av en annan karaktär än det som barn normalt brukar ha, ska föräldraansvaret inte beaktas. Intressant att påpeka är att HFD aldrig gick in på frågan huruvida föräldrarnas ansvar för sina övriga tre barn påverkade omfattningen av föräldraansvaret.

5.4 RÅ 2010 ref. 17

5.4.1 Fakta i målet

Målet handlade om en nioåring pojke med autism och uttalade kommunikationssvårigheter. Pojken var i behov av ständig tillsyn. Omsorgsnämnden i pojkens hemkommun hade nekat pojken personlig assistans med hänvisning till att han inte hade behov av hjälp med de grundläggande behoven i den mening som avses i 9 a § LSS. Pojken överklagade beslutet, men både länsrätten och kammarrätten fann att pojkens hjälpbehov inte var av den omfattning som krävdes för att beviljas personlig assistans enligt LSS. Målet gick vidare till HFD.

5.4.2 Domstolens argumentation

Frågan i målet var huruvida pojken hade behov av hjälp med sina grundläggande behov i sådan omfattning att han var berättigad till personlig assistans enligt LSS. Fokus låg på pojkens kommunikationssvårigheter samt behov av aktiv tillsyn. En viktig fråga i målet var om pojkens hjälpbehov omfattades av föräldraansvaret enligt FB. För att avgöra denna fråga, hänvisade domstolen till de hjälpbehov som en nioåring utan funktionshinder har. Domstolen anförde att en nioåring utan funktionshinder normalt inte behöver sina föräldrars medverkan för att kommunicera med andra i vanliga sociala situationer. Föräldraansvaret enligt FB skulle därför inte beaktas vid bedömningen av det hjälpbehov som pojken hade i förhållande till sin kommunikation. HFD anförde vidare att en nioåring utan funktionshinder hade ett visst behov av tillsyn, men att det bara i undantagsfall var tal om sådan aktiv tillsyn som pojken i målet behövde. Det var därför inte heller möjligt att med hänsyn till föräldraansvaret bortse ifrån tid som behövdes för att tillgodose pojkens behov av aktiv tillsyn. Föräldraansvaret enligt FB skulle således inte beaktas vid bedömningen av pojkens behov av personlig assistans. Domstolen ansåg att pojken hade rätt till personlig assistans enligt LSS.

5.4.3 Sammanfattning

Återigen bedömde HFD föräldraansvarets omfattning med hänvisning till det hjälpbehov som ett barn utan funktionshinder har vid en viss ålder. Intressant att påpeka är att det sedan domslutet blivit svårare att beviljas personlig assistans för aktiv tillsyn. Enligt praxis omfattas aktiv tillsyn av det grundläggande behovet ”annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade”. I HFD 2015 ref. 46 uttalade domstolen att detta grundläggande behov numera endast kan bli aktuellt för personer med psykiska funktionshinder. Tidigare kunde behovet bli tillämpligt både för personer med fysiska såväl som psykiska funktionshinder.

5.5 HFD 2011 not 81

5.5.1 Fakta i målet

HFD 2011 not 81 behandlade frågan om en snart fyraårig flickas rätt till personlig assistans. Flickan hade flera svåra funktionshinder och en utvecklingsnivå motsvarande ett 1-3 månader gammalt barn. Hon kunde praktiskt taget endast le, andas samt gråta själv. Flickan hade ett omfattande hjälpbehov dygnet runt. Ett läkarintyg styrkte att flickan var extremt resurskrävande. Försäkringskassan ansåg att flickans hjälpbehov skulle tillgodoses genom assistansersättning samt föräldrarnas omvårdnadsansvar. Flickan överklagade beslutet och hävdade att hela hjälpbehovet skulle tillgodoses via assistansersättningen. Länsrätten avslog överklagandet och anförde att ett barn utan funktionshinder i samma ålder hade ett betydande behov av hjälp och stöd av sina föräldrar. Det var därför inte möjligt att bortse ifrån föräldraansvaret vid bedömningen av flickans behov av assistansersättning. Kammarrätten tyckte annorlunda och menade att det hjälpbehov som flickan hade var så speciellt att det inte kunde rymmas inom det normala föräldraansvaret för ett barn i flickans ålder. Till grund för sitt uttalande hänvisade domstolen till RÅ 2008 ref. 17. Försäkringskassan överklagade beslutet och målet gick upp till HFD.

5.5.2 Domstolens argumentation

HFD gjorde samma bedömning som kammarrätten och avslog Försäkringskassans överklagande. Högsta förvaltningsdomstolen ansåg precis som kammarrätten att inte alla hjälpbehov som små barn har kan anses falla inom det normala föräldraansvaret. Karaktären av flickans hjälpbehov hade således en avgörande roll för bedömningen.

5.5.3 Sammanfattning

HFD fann alltså precis som kammarrätten att det hjälpbehov som flickan hade var av sådan speciell karaktär att det inte omfattades av det normala föräldraansvaret enligt FB. Länsrättens argument att barn utan funktionshinder i samma ålder hade omfattande behov av stöd och hjälp av sina föräldrar ansågs därmed underordnat karaktären av hjälpbehovet.

5.6 HFD 2013 ref. 81

5.6.1 Fakta i målet

Målet handlade om en elvaårig flicka med funktionshinder placerad i ett familjehem. Flickan hade ett omfattande behov av aktiv tillsyn. Den primära frågan i målet var om föräldrahemmets omvårdnadsansvar motsvarande det normala föräldraansvaret vid bedömningen av flickans rätt till assistansersättning. En andra fråga var hur föräldraansvaret skulle bedömas.

5.6.2 Domstolens argumentation

HFD fann att ett familjehems ansvar motsvarar föräldraansvaret vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Domstolen hade därefter att ta ställning till omfattningen av föräldraansvaret. HFD anförde att en elvaåring utan funktionshinder hade ett begränsat behov av tillsyn. Flickans behov av aktiv tillsyn kunde dock inte jämföras med den ordinära tillsyn som föräldrar normalt behövde ha över sina barn. Domstolen ansåg därför att det inte var möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tillsyn som behövdes för att tillgodose flickans behov.

5.6.3 Sammanfattning

HFD ansåg alltså att man inte kunde beakta familjehemmets ansvar vid bedömningen av flickans behov av assistansersättning. Detta med anledning av att den tillsyn som flickan behövde var av en annan karaktär än den som normalt faller inom föräldraansvaret. Argumentationen är således lik den som HFD framförde i RÅ 2008 ref. 17 samt HFD 2011 not 81.

5.7 Tolkning av rättspraxis

Grundprincipen att föräldraansvaret enligt FB ska beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans slogs fast i RÅ 1997 ref. 23 I. I målet stadgade domstolen att det endast är hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i motsvarande ålder som ska ligga till grund för bedömningen av barns rätt till personlig assistans. I praxis har HFD bedömt det normala föräldraansvaret utifrån två olika aspekter. Domstolen har bedömt föräldraansvaret genom att göra en jämförelse mellan hjälpbehovet hos det funktionshindrade barnet och behovet hos ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Ju yngre barnet varit, desto mer omfattande har föräldraansvaret ansetts vara. I RÅ 1997 ref. 23 I anförde domstolen att föräldraansvaret att tillgodose de grundläggande behoven hos en tolvåring utan funktionshinder är av begränsad omfattning. Föräldraansvaret avtar således med barnets stigande ålder.

Det är dock inte enbart åldern som bestämmer omfattningen av föräldraansvaret. Domstolen har även tagit hänsyn till karaktären av barnets hjälpbehov. I HFD 2011 not 81 var det tal om en svårt funktionshindrad treårig flicka. Domstolen fann att även om en treåring utan funktionshinder hade ett stort behov av hjälp, var det hjälpbehov som flickan hade av sådan karaktär att det inte kunde anses falla inom det normala föräldraansvaret.

Sammantaget har HFD genomgående bedömt föräldraansvarets omfattning genom att göra en jämförelse mellan hjälpbehovet hos det funktionshindrade barnet och ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Domstolen har dock inte klargjort *hur* den här jämförelsen görs. Hur bedöms exempelvis hjälpbehovet hos en femårig utan funktionshinder? HFD har inte i något utav rättsfallen hänvisat till förarbetsuttalanden avseende att föräldrar till funktionshindrade barn ofta utför betydligt större insatser för sina barn än föräldrar till barn utan funktionshinder. Ett av målen med personlig assistans var att tillgodose föräldrars behov av avlastning.¹⁴³ När domstolen väl bedömt föräldraansvarets omfattning, avräknas detta ifrån barnets totala hjälpbehov. Detta görs genom att det funktionshindrade barnets hjälpbehov beräknas i antal timmar personlig assistans per dygn/vecka, och därefter avräknas tid för föräldraansvaret för ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Det framgår dock inte hur domstolen bedömer hur mycket tid som ska avräknas i varje enskilt fall.¹⁴⁴

¹⁴³ Prop. 1992/93:159, s. 165 f.

¹⁴⁴ Fridström Montoya, 2017, s. 102.

6 Föräldraansvaret i rapporter samt doktrin

6.1 Det delade huvudmannskapet mellan stat och kommun

Som nämnts i kapitel två, är det antingen den enskildes hemkommun eller Försäkringskassan som bedömer huruvida en person har rätt till personlig assistans. Om behovet av hjälp med de grundläggande behoven understiger 20 timmar i veckan, är det personens hemkommun som beslutar om assistansen enligt LSS. Om hjälpbehovet överstiger 20 timmar i veckan, är det Försäkringskassan som fattar beslut om assistansen i enlighet med 51 kap. SFB. Hemkommunen finansierar de första 20 timmarna medan Försäkringskassan utger assistansersättning för resterande timmar. Det är däremot alltid den enskildes hemkommun som har det praktiska ansvaret för att anordna den personliga assistansen.¹⁴⁵

Försäkringskassan och kommunerna är skyldiga att följa relevant lagstiftning samt vägledande rättspraxis på assistansområdet. För att underlätta beslutsfattandet, har myndigheterna utformat olika riktlinjer. Försäkringskassans direktiv är centrala och består av styrdokument, såsom rättsliga ställningstaganden samt rättsfallsöversikter.¹⁴⁶ Kommunerna utformar lokala riktlinjer. I en rapport från Socialstyrelsen ifrån 2015, uppmärksammades att kommunernas riktlinjer ofta varierade avseende både innehåll samt utformning.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Prop. 1992/93:159, s. 68 f.; Prop. 1996/97:150, s. 138.

¹⁴⁶ Inspektionen för socialförsäkringen, 2016, s. 29.

¹⁴⁷ Socialstyrelsen, 2015, s. 21.

6.2 Försäkringskassan: Rättslig uppföljning 2015:1

Försäkringskassan publicerade 2015 en rättsfallsöversikt över hur föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans har bedömts i rättspraxis. Myndigheten analyserade alla domar ifrån Högsta förvaltningsdomstolen mellan 1997 - 2014 och samtliga domar ifrån kammarrätten mellan 2011-2014.¹⁴⁸ Då rättspraxis ifrån HFD diskuterades i kapitel fem, kommer endast Försäkringskassans analyser i förhållande till kammarrättsdomarna att avhandlas. Sammanlagt analyserade myndigheten 57 kammarrättsdomar.

Försäkringskassan konstaterade att kammarrätterna, precis som HFD, bedömde ett barns rätt till personlig assistans genom att göra en jämförelse mellan barnets hjälpbehov och det hjälpbehov som jämnåriga barn utan funktionshinder hade. Kammarrätterna ansåg överlag att föräldraansvaret för barns var omfattande och långtgående för barn upp till fem år. För barn i den åldern, var det endast när hjälpbehovet var av mycket speciell karaktär som föräldraansvaret inte skulle beaktas. Kammarrätterna fäste alltså precis som HFD stor vikt vid karaktären av hjälpbehovet.¹⁴⁹

Försäkringskassan påpekade även att kammarrätterna i flera domar gjort avdrag för föräldraansvaret utan att göra någon närmare tidsprecisering. Det var därför inte möjligt att avgöra hur omfattande domstolen ansåg att föräldraansvaret var för viss ålder översatt i tid. Rätten beaktade dessutom det normala föräldraansvaret på olika sätt. I vissa fall hade domstolen gjort särskilda tidsavdrag för föräldraansvaret medan i andra fall hade barnets stödbehov endast tidsbestämts.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Försäkringskassan, Rättslig uppföljning 2015:1, s. 7.

¹⁴⁹ Ibid, s. 11.

¹⁵⁰ Ibid, s. 10.

Försäkringskassan analyserade även vad kammarrätterna ansåg om föräldraansvaret i förhållande till varje enskilt grundläggande behov som stadgas i 9 a § första stycket LSS. Avseende de grundläggande behoven ”personlig hygien, måltider samt på- och avklädning”, var föräldraansvaret långtgående upp till fem års ålder. För barn mellan sex och åtta år bedömdes föräldraansvaret vara av varierande omfattning. Föräldraansvaret för barn vid nio års ålder och uppåt ansågs i två kammarrättsdomar vara i stort sett obefintligt.¹⁵¹ Gällande det grundläggande behovet ”kommunikation med andra”, ansågs hjälpbehov falla inom det normala föräldraansvaret för barn upp till fem år. Domstolen gjorde denna bedömning med utgångspunkt i att barn i förskoleåldern oftast inte har så mycket kontakt med andra utanför familjen eller förskolan. Hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer för barn i sexårsåldern ansågs inte falla inom det normala föräldraansvaret. I förhållande till barns kommunikation med myndigheter och sjukvårdspersonal, framförde kammarrätten i två fall att hjälp omfattades av det normala föräldraansvaret för barn upp till nio år.¹⁵² Försäkringskassan presenterade ingen analys i förhållande till hur kammarrätterna bedömt föräldraansvaret avseende det grundläggande behovet ”annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade”.

6.3 Doktrin

Olle Fellenius anser att det inte finns något lagstadgat föräldraansvar som ålägger föräldrar till funktionshindrade barn att personligen ta hand om sina barn. Detta med anledning av att FB skiljer mellan rättslig vårdnad och faktisk vårdnad. FB anför endast ett rättsligt ansvar för vårdnadshavare att ombesörja att barnets behov blir tillgodosedda. Det finns ingen skyldighet för vårdnadshavare att personligen utföra den faktiska omvårdnaden av barnet. Som stöd för sin analys, hänvisar Fellenius bland annat till att FB

¹⁵¹ Försäkringskassan, Rättslig uppföljning 2015:1, s. 11, 15, 17.

¹⁵² Ibid, s. 11, 15.

stadgar att vårdnadshavare ska se till att barnet får tillfredställande utbildning, men att det inte finns någon skyldighet för vårdnadshavaren att själv undervisa barnet. Det är således felaktigt att beakta föräldraansvaret enligt FB vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. FB förpliktigar endast vårdnadshavare att se till att barn får den vård som samhället kan erbjuda, däribland personlig assistans.¹⁵³

I en vänbok till Anna Singer, anför Therése Fridström Montoya sin syn på föräldraansvarets betydelse vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Fridström Montoya framför precis som Fellenius, att FB endast föreskriver ett rättsligt vårdnadsansvar för vårdnadshavare. Det finns ingen lagstadgad skyldighet för vårdnadshavaren att personligen vårda barnet och tillgodose dess grundläggande behov. Det går därför inte att hävda att FB föreskriver ett personligt omvårdnadsansvar för vårdnadshavare till barn med funktionshinder.¹⁵⁴

Fridström Montoya framför vidare att det inte framgår av någon ”önskvärd tydlighet” att förarbetena till LSS samt SFB stadgar att föräldraansvaret ska betraktas som en avräkningsfaktor vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Hon tolkar istället förarbetsuttalandena som att föredraganden velat poängtera att även om föräldrar normalt har ett omvårdnadsansvar för sina barn, så finns det barn med så stora hjälpbehov att personlig assistans är nödvändigt.¹⁵⁵ Ett av syftena med personlig assistans var att erbjuda föräldrar nödvändig avlastning. I förarbetena framhävs att föräldrar till funktionshindrade barn fortfarande ska kunna förvärvsarbeta, ha vänner samt intressen utanför hemmet.¹⁵⁶ Utifrån dessa förarbetsuttalanden, anser Fridström Montoya att det svårt att dra slutsatsen att föräldrars omvårdnadsansvar ska avräknas vid bedömningen av barns behov av personlig assistans.¹⁵⁷

¹⁵³ Fellenius, OFUS Rättsinfo AB.

¹⁵⁴ Fridström Montoya, 2017, s. 91 ff.

¹⁵⁵ Ibid, s. 95 f.

¹⁵⁶ Prop. 1992/93:159, s. 43, 65, 165 f.

¹⁵⁷ Fridström Montoya, 2017, s. 96.

Fridström Montoya framhåller att rättspraxis samt 51 kap. 6 § SFB fastslår att det endast är hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i samma ålder som ska läggas till grund för bedömningen av personlig assistans. Principen slogs fast i RÅ 1997 ref. 23 I genom hänvisning till ett uttalande ifrån socialutskottet. Hon anser dock att det är en ”smula överraskande” att HFD valt att bedöma föräldraansvaret utifrån detta uttalande och inte förarbetena till LSS samt SFB. Visserligen har domstolen hänvisat till förarbetena och anfört att dessa inte ger några tydliga riktlinjer avseende hur föräldraansvaret ska bedömas, men domstolens bedömning får trots detta anses ”vila på tveksam grund”.¹⁵⁸ Hon anför vidare att domstolen i de flesta fall bedömt föräldraansvaret utifrån en jämförelse mellan vad ett barn utan funktionshinder behöver och vad barnet med funktionshinder behöver. Det har dock inte framgått hur jämförelsen görs, vilket är bekymmersamt.¹⁵⁹

Fridström Montoya anser att vad som menas med ett normalt föräldraansvar är en ”helt öppen fråga” i både rättslig och praktisk mening.¹⁶⁰ Varken förarbeten, lagstiftning eller rättspraxis ger en tydlig anvisning av vad föräldraansvaret för barn i olika åldrar omfattar. Det kan därför ifrågasättas om kravet på formell likabehandling och objektivitet i rättstillämpningen uppfylls när föräldraansvaret beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Det kan anses ”mer eller mindre omöjligt” för familjer med barn med funktionshinder att kunna förutse om personlig assistans kommer att beviljas, då det inte går att förutse hur föräldraansvaret kommer att bedömas. Fridström Montoya anser därför att den rådande ordningen är ”allt annat än rättsligt godtagbar”. Det behövs klarare riktlinjer ifrån lagstiftarens sida avseende hur föräldraansvaret ska beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans.¹⁶¹

¹⁵⁸ Fridström Montoya, 2017, s. 101.

¹⁵⁹ Ibid, s. 101, 104.

¹⁶⁰ Ibid, s. 105.

¹⁶¹ Ibid, s. 105 ff.

7 Analys

I detta avsnitt avser jag att besvara uppsatsens frågeställningar:

- Vad omfattar föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans för barn?
- Kan föräldraansvaret för funktionshindrade barn vid beslut om personlig assistans anses mer långtgående än föräldraansvaret för barn utan funktionshinder? Om denna fråga besvaras jakande, är en sådan tolkning förenlig med lagstiftarens intentioner?

7.1 Föräldraansvarets omfattning vid beslut om personlig assistans för barn

När personlig assistans infördes som stödinsats, stadgades ingenting i lagtexten om föräldraansvarets betydelse vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Av förarbetena framgick dock att föräldraansvaret enligt FB skulle beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Det angavs att vårdnadshavare till barn med funktionshinder, i likhet med övriga föräldrar, har ett ansvar för barns personliga förhållanden och ska svara för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Det saknades dock riktlinjer för hur detta föräldraansvar skulle bedömas. Föredraganden anförde dessutom att även om föräldraansvaret skulle beaktas, så fanns det barn som var så vårdkrävande att föräldraansvaret inte räckte till. Personlig assistans kunde vara av grundläggande betydelse för dessa barn och deras närstående.

Regeringen tillsatte 1995 en särskild utredare med anledning av att kostnaderna för personlig assistans blivit högre än väntat. För att minska utgifterna, föreslog utredningen att det skulle klargöras i lagtexten att barns

rätt till personlig assistans förutsatte att föräldraansvaret enligt FB inte räckte till. Regeringen gick på utredningens linje och föreslog att det skulle införas en bestämmelse som tydliggjorde att föräldraansvaret enligt FB skulle beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Socialutskottet avstyrde lagförslaget med motiveringen att en sådan bestämmelse skulle kunna uppfattas som att det ställs högre krav på föräldrar till funktionshindrade barn än på andra föräldrar. Utskottet yttrade dock att föräldraansvaret enligt FB ska beaktas på så sätt att det endast är hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i motsvarande ålder som ska ligga till grund för bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Uttalandet har fått stor betydelse. När HFD för första gången bedömde föräldraansvarets betydelse i RÅ 1997 ref. 23 I, hänvisade domstolen direkt till socialutskottets uttalande. Domstolen har upprätthållit principen sedan dess. Den 1 januari 2011 infördes det uttryckligen i 51 kap. 6 § SFB, att det vid beslut om personlig assistans ska bortses ifrån det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt FB med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. I förarbetena anfördes att bestämmelsen kodifierar rättspraxis. I LSS finns ingen motsvarande bestämmelse.

Frågan är vilken omfattning som föräldraansvaret har vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Det råder ingen tvekan om att både förarbeten, lagstiftning samt rättspraxis anför att föräldraansvaret enligt FB *ska* beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Det är dock oklart vad detta föräldraansvar omfattar för barn i olika åldrar. 51 kap. 6 § SFB föreskriver att föräldraansvaret ska bedömas med hänsyn till barnets ålder, utveckling samt övriga omständigheter. FB anför att vårdnadshavare har det rättsliga ansvaret för ett barns personliga angelägenheter samt att barnet får sina behov tillgodosedda. Det finns ingen skyldighet för vårdnadshavaren att personligen vårda barnet. Lagstiftningen föreskriver således inga närmare riktlinjer för hur det normala föräldraansvaret enligt FB ska bedömas. Förarbetena till FB eller assistanslagstiftningen ger heller inte några detaljerande anvisningar.

Detta juridiska tomrum har medfört att rättspraxis fått en utfyllande roll. Domstolen har genomgående bedömt föräldraansvaret genom att göra en jämförelse mellan hjälpbehovet hos det funktionshindrade barnet och ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Detta med anledning av att socialutskottet föreskrev att det endast är hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i motsvarande ålder som kan berättiga till personlig assistans. Problemet är att domstolen inte formulerat några riktlinjer för hur denna jämförelse går till. Det framgår exempelvis inte hur domstolen bedömer det faktiska hjälpbehovet hos en femåring utan funktionshinder. Detta är ett genomgående problem och medför att domstolens bedömningar kan uppfattas som godtyckliga och oförutsägbara. Den jämförelse som domstolen gör förutsätter dessutom att hjälpbehovet hos barnet utan funktionshinder är en fixerad variabel. Det behov som en femåring utan funktionshinder har, kan dock naturligtvis skilja sig åt mellan olika barn. Frågan är om/hur domstolen tar hänsyn till detta.

I rättspraxis kan några tendenser angående föräldraansvarets omfattning utläsas. Domstolen har vid ett flertal tillfällen uttalat att föräldraansvaret för att tillgodose barns grundläggande behov i den mening som åsyftas i 9 a § första stycket LSS är långtgående för barn upp till fem år. Det är endast när barnets hjälpbehov är av en mycket speciell karaktär, som föräldraansvaret inte ska beaktas i den åldern. Vad som ska anses vara hjälpbehov av annan karaktär har dock inte nämnvärt diskuterats av domstolen, annat än att mycket tekniska åtgärder normalt inte faller inom tillämpningsområdet. Domstolen har alltså varit otydlig även i detta sammanhang. HFD har uttalat att föräldraansvaret för en tolvåring utan funktionshinder är av mycket begränsad omfattning. För barn i den åldern finns det normalt inget föräldraansvar att beakta. Domstolen anser således att föräldraansvarets omfattning minskar i takt med stigande ålder. Oavsett dessa tendenser, så saknas det riktlinjer för hur domstolen bedömer hjälpbehovet hos ett barn i en särskild ålder. Bedömer domstolen alla grundläggande behov som listas i 9 a § första stycket LSS på samma sätt? Hur avgör domstolen det normala hjälpbehovet för exempelvis en treåring? Tar man hänsyn till att behovet

hos en treåring utan funktionshinder kan skilja sig åt mellan olika barn?
Frågorna är många men svaren är få.

Jag ställer mig dessutom frågande till att domstolen i någon större omfattning inte hänvisat till andra förarbetsuttalanden när föräldraansvarets omfattning har bedömts. I förarbetena till LSS anförs exempelvis att ett av syftena med personlig assistans är att ge föräldrar och andra närstående nödvändig avlastning, då föräldrar till barn med funktionshinder ofta utför betydligt större insatser för sina barn. Även föräldrar till barn med funktionshinder ska ha möjlighet till förvärvsarbete och intressen utanför hemmet. Dessa förarbetsuttalanden har dock inte lyfts av domstolen. I förarbetena till LSS föreskrivs även att personlig assistans inte ska vara möjligt om hjälpbehovet tillgodoses på något annat sätt. Som exempel nämns föräldraansvaret enligt FB. Bedömningen utgår dock ifrån om hjälpbehovet *faktiskt* tillgodoses på något sätt, inte att det *kan* göra det. Enligt förarbetena utesluter alltså inte föräldraansvaret per automatik personlig assistans, utan beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Idag utgår dock domstolen ifrån ett schabloniserat föräldraansvar.

När domstolen väl bedömt föräldraansvarets omfattning, avräknas detta ifrån barnets hjälpbehov. Detta görs genom att det funktionshindrade barnets hjälpbehov beräknas i antal timmar personlig assistans per dygn/vecka, och därefter avräknas det normala föräldraansvaret för ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Det framgår dock inte hur domstolen bedömer hur mycket tid som ska avräknas i varje enskilt fall, vilket medför att domstolens bedömningar återigen kan uppfattas som godtyckliga.

Sammantaget kan anföras att varken förarbeten, lagstiftning eller rättspraxis ger några klara besked om vad föräldraansvaret vid beslut om personlig assistans för barn faktiskt omfattar. Det enda som kan stadgas med säkerhet är att föräldraansvaret enligt FB *ska* beaktas. Jag är benägen att hålla med

Fridström Montoya att rättsläget är problematiskt och oförutsägbart.¹⁶² Det är svårt för en familj med ett funktionshindrat barn att förutse hur föräldraansvaret enligt FB kommer att bedömas vid en ansökan om personlig assistans. Det behövs klarare riktlinjer ifrån lagstiftarens sida avseende vad det normala föräldraansvaret omfattar för barn i olika åldrar.

Det ska poängteras att LSS samt 51 kap. SFB är rättighetslagstiftningar. Lagarna fick denna utformning för att personer med funktionshinder inte ska behöva kämpa för det som borde vara en självklarhet. De ska inte behöva känna sig prisgivna åt vad de kan uppfatta som myndigheters godtycke. Rättsläget avseende föräldraansvaret skapar dock precis den här osäkerheten, och behöver tydliggöras.

7.2 Jämförelse mellan föräldraansvaret för funktionshindrade barn och föräldraansvaret för barn utan funktionshinder

Både förarbeten, lagstiftning samt rättspraxis anför att det normala föräldraansvaret enligt FB ska beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Personlig assistans för barn kan endast beviljas för hjälpbehov som går utöver de behov som omfattas av föräldraansvaret enligt FB. Utgångspunkten är alltså att föräldraansvaret för funktionshindrade barn och föräldraansvaret för barn utan funktionshinder ska vara *detsamma*. Föräldrar till barn med funktionshinder ska inte ombesörja behov som går utöver det normala föräldraansvaret enligt FB.

För att kunna svara på frågan om föräldraansvaret för funktionshindrade barn är mer långtgående än för övriga barn, kommer först föräldraansvaret

¹⁶² Fridström Montoya, 2017, s 105 ff.

enligt FB att diskuteras. Termen föräldraansvar återfinns inte i FB, utan begreppet vårdnad används för att beteckna det juridiska ansvaret för ett barns personliga angelägenheter. Enligt 6 kap. 2 § andra stycket FB svarar vårdnadshavaren för ett barns personliga förhållanden och att barnets grundläggande behov blir tillgodosedda. 6 kap. 1 § FB föreskriver att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Vårdnadshavaren har således en rad skyldigheter gentemot barnet och barnet har korresponderande rättigheter. FB stadgar dock endast ett rättsligt vårdnadsansvar, dvs. det finns ingen skyldighet för vårdnadshavaren att personligen sköta den faktiska omvårdnaden av barnet. FB skiljer mellan rättslig vårdnad och faktisk vårdnad. När föräldraansvaret enligt FB diskuteras i samband med personlig assistans för barn, utgår dock både förarbeten, lagstiftning samt rättspraxis ifrån den faktiska vårdnaden av barnet. Vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans, förutsätts alltså att FB föreskriver ett faktiskt omvårdnadsansvar. Detta är *felaktigt*. Det finns således en diskrepans mellan föräldraansvaret enligt FB och det föräldraansvar som föräldrar till funktionshindrade barn anses ha. FB föreskriver ingen skyldighet för föräldrarna till funktionshindrade barn att personligen ta hand om barnen. Men vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans, förutsätts föräldraansvaret även omfatta den faktiska vårdnaden av barnet. Det går därför att dra slutsatsen att föräldraansvaret givits en mer långtgående tolkning i dessa fall.

Både Fellenius samt Fridström Montoya har påtalat denna problematik.¹⁶³ I samband med att socialutskottet ursprungligen avstyrde lagförslaget om att föräldraansvaret särskilt skulle beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans, framfördes dessutom i en motion att föräldraansvaret enligt FB inte borde beaktas vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Detta med anledning av att regleringen i FB endast tar sikte på den rättsliga vårdnaden av barn.¹⁶⁴ Motionen fick dock begränsat genomslag.

¹⁶³ Fridström Montoya, 2017, s. 91 ff.; Fellenius, OFUS Rättsinfo AB.

¹⁶⁴ Mot. 1995/96:So18, Roland Larsson m.fl.

Utöver att det kan anses problematiskt att hänvisa till FB när man ålägger föräldrar ett faktiskt omvårdnadsansvar för sina barn, måste man ta hänsyn till det särskilda hjälpbehov som barn med funktionshinder normalt har. När domstolen gör bedömningen att det normala föräldraansvaret för funktionshindrade barn är omfattande mellan 1-5 år, förutsätts i någon mån att hjälpbehovet är detsamma för det funktionshindrade barnet som för övriga barn. Så är ofta inte fallet. Det hjälpbehov som funktionshindrade barn har, är många gånger av annan karaktär och mer krävande. Domstolen har visserligen anfört att man ska beakta hjälpbehovets karaktär, till exempel om det är mycket tekniskt. Problemet är att det funktionshindrade barnets hjälpbehov kan vara mer krävande utan att vara mer tekniskt. Föräldrar till små barn behöver exempelvis ha tillsyn över sina barn, men frågan är om detta kan jämföras med att behöva vaka över sitt barn dygnet runt på grund av risken för epilepsianfall eller kvävning. Det finns en risk för att hjälpbehovet hos det funktionshindrade barnet likställs med behovet hos barnet utan funktionshinder, i de fall där behovet inte klart är av annan karaktär. Detta kan leda till att omfattningen av det funktionshindrade barnets hjälpbehov inte fullt beaktas av den beslutande myndigheten eller domstolen. Personlig assistans som barnet egentligen har rätt till kan därmed komma att inte beviljas.

Den restriktiva rättsutvecklingen avseende personlig assistans har också bidragit till att föräldraansvaret för funktionshindrade barn blivit mer långtgående. Som nämnts tidigare, har tolkningen av vad som avses med begreppet grundläggande behov i rättspraxis, gjort det svårare för personer att beviljas personlig assistans.¹⁶⁵ Det är främst barn med funktionshinder som drabbats av det nya rättsläget. Konsekvensen av att det blivit svårare att beviljas personlig assistans, är att andra insatser måste ersätta assistansen. Enligt brukarorganisationerna är det dock svårt att finna insatser som i samma utsträckning tillgodoser de hjälpbehov som tidigare tillgodosetts genom personlig assistans. Detta har medfört att föräldrarna till funktionshindrade barn fått ta ett större omvårdnadsansvar än tidigare.

¹⁶⁵ HFD 2012 ref. 41 & HFD 2015 ref. 46.

Indirekt har således föräldraansvaret fått en mer långtgående betydelse med anledning av att begreppet grundläggande behov i 9 a § första stycket LSS fått en mer restriktiv innebörd. Detta har kanske inte varit lagstiftarens mening, men det har blivit så likväl.

Sammantaget anser jag att föräldraansvaret för funktionshindrade givits en mer långtgående innebörd än föräldraansvaret för barn utan funktionshinder. Det finns flera skäl till detta. När föräldraansvaret enligt FB har bedömts vid beslut om barns rätt till personlig assistans, har det intolkats ett faktiskt omvårdnadsansvar i FB som inte finns. FB föreskriver endast ett rättsligt vårdnadsansvar. Detta är minst sagt problematiskt. En ytterligare anledning för det mer långtgående föräldraansvaret, är att beslutande myndigheter och domstolen många gånger inte uppmärksammar att funktionshindrade barns hjälpbehov är mer krävande och av annan karaktär än övriga barns. Även om behovet för barn utan funktionshinder mellan 1-5 år normalt sett är omfattande, är det inte nödvändigtvis tal om samma form av hjälpbehov. Kan det verkligen vara rimligt att schablonartat avräkna föräldraansvaret för exempelvis en treåring, när dennes hjälpbehov är av en annan karaktär än hjälpbehovet hos en treåring utan funktionshinder. Lyckas beslutande myndigheter i varje enskilt fall att klarlägga omfattningen av det särskilda hjälpbehovet? Detta får anses tveksamt. Slutligen, den restriktiva rättstillämpningen avseende möjligheten att erhålla personlig assistans, har medfört att föräldrarna till funktionshindrade fått ta ett större omvårdnadsansvar än tidigare. Om det inte finns offentliga stödinsatser som adekvat kan tillgodose hjälpbehovet hos funktionshindrade barn, kommer närstående oundvikligen behöva ta ett större omvårdnadsansvar.

7.3 Förenligheten av ett mer långtgående föräldraansvar för funktionshindrade barn i förhållande till lagstiftarens intentioner

Frågan är om ett mer långtgående föräldraansvar för funktionshindrade barn kan anses förenligt med lagstiftarens intentioner. Enligt de ursprungliga förarbetena till LSS, 51 kap. 6 § SFB samt rättspraxis ska föräldraansvaret för funktionshindrade barn ha samma omfattning som föräldraansvaret för barn utan funktionshinder. Enligt dessa rättskällor strider ett mer långtgående föräldraansvar mot lagstiftarens intentioner. Lagstiftaren har dock intolkat ett faktiskt omvårdnadsansvar i FB när barns rätt till personlig assistans ska bedömas, som inte finns. Enligt förarbetena till FB finns det ingen skyldighet för vårdnadshavaren att personligen sköta den faktiska omvårdnaden av ett barn, oavsett om barnet är sjukt eller inte. Lagstiftaren har dock förutsatt att FB föreskriver ett sådant omvårdnadsansvar vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans. Frågan är om denna presumtion tyder på att lagstiftaren medvetet anfört ett mer långtgående föräldraansvar för föräldrar till barn med funktionshinder. Det kan inte uteslutas.

Oavsett om FB inte ursprungligen stadgar ett faktiskt omvårdnadsansvar för barn med funktionshinder, går det att argumentera för att assistanslagstiftningen samt rättspraxis tillskapat ett sådant ansvar. Det råder ingen tvekan om att både 51 kap. 6 § SFB samt rättspraxis stadgar att föräldrarna till barn med funktionshinder har ett faktiskt omvårdnadsansvar för sina barn. Om lagstiftaren inte velat ha denna ordning, skulle åtgärder vidtagits för att motverka denna utveckling. Några sådana åtgärder har dock inte tagits. Det går därför inte att hävda att ett mer långtgående föräldraansvar för funktionshindrade barn klart strider emot lagstiftarens intentioner. Detta trots att både förarbeten till assistanslagstiftningen,

rättspraxis samt 51 kap. 6 § SFB stadgar att föräldraansvaret för funktionshindrade barn ska vara av samma omfattning som för barn utan funktionshinder. Det får därför anses oklart om ett mer långtgående föräldraansvar för funktionshindrade barn strider mot lagstiftarens intentioner.

8 Avslutande kommentar

Det går inte att överskatta den betydelse som personlig assistans har för brukare och deras anhöriga. Insatsen bidrar till större självständighet och bättre levnadsvillkor för personer med funktionshinder. Personlig assistans erbjuder även nödvändig avlastning för anhöriga och medför att dessa har möjlighet till förvärvsarbete och intressen utanför hemmet. Så som nämnts i förarbetena till LSS, utför föräldrar till barn med funktionshinder oftast betydligt större insatser för sina barn än andra föräldrar.¹⁶⁶ Som de flesta föräldrar, vill naturligtvis även föräldrarna till barn med funktionshinder att barnen ska ha det så bra som möjligt. Det rådande rättsläget föreskriver ett omfattande omvårdnadsansvar för föräldrar till barn med funktionshinder. Då föräldraansvaret för dessa föräldrar kan anses mer långtgående än för övriga föräldrar, förutsätts i alla fall indirekt, att dessa ska dra ett tyngre lass. Är det rimligt att det är så? I slutändan blir detta en politisk fråga.

Ett utökat föräldraansvar för funktionshindrade barn medför oundvikligen besparingar för samhället. Som anförts tidigare, har kostnaderna för personlig assistans varit högre än förväntat sedan insatsen infördes. Regeringen har därför vidtagit flera åtgärder för att minska kostnaderna, däribland givit direktiv till Försäkringskassan att bryta den ökade kostnadsutvecklingen. Är ett utökat föräldraansvar möjligtvis ett sätt för staten att spara pengar?

LSS och 51 kap. SFB är rättighetslagstiftningar. Lagstiftningen fick denna utformning för att personer med funktionshinder inte ska behöva känna sig utlämnade åt myndigheters godtycke avseende stödåtgärder. Enskilda ska inte behöva känna sig osäkra angående vilka stödinsatser som de har rätt till. Jag hoppas att regeringens pågående utredning kommer att leda till en assistanslagstiftning som är tydlig och förutsägbar för brukaren. Det är det som är det stora problemet med dagens lagstiftning.

¹⁶⁶ Prop. 1992/93:159, s. 165 f.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1979:63 *Barnets rätt 2. Om föräldraansvar m.m.*

SOU 1991:46 *Handikapp, välfärd och rättvisa.*

SOU 1995:126 *Kostnader för den statliga assistansersättningen.*

Propositioner

Prop. 1949:93 *Med förslag till föräldrabalk m.m.*

Prop. 1981/182:168 *Om vårdnad och umgänge m.m.*

Prop. 1992/93:159 *Om stöd och service till vissa funktionshindrade*

Prop. 1995/96:146 *Vissa frågor om personlig assistans*

Prop. 1996/97:150 *1997 års ekonomiska vårproposition.*

Prop. 1997/98:7 *Vårdnad, boende och umgänge.*

Prop. 2008/09:200 *Socialförsäkringsbalk.*

Prop. 2009/10:176 *Personlig assistans och andra insatser - åtgärder för ökad kvalitet och trygghet.*

Utskottsbetänkanden

Bet. 1995/96:SoU15 *Vissa frågor om personlig assistans.*

Riksdagstryck

Dir. 1977:25 *Utredningen om barns rätt.*

Dir. 1988:53 *Samhällets stöd för människor med funktionshinder.*

Mot. 1995/96:So18, Roland Larsson (c) m.fl., *Med anledning av prop. 1995/96:146 Vissa frågor om personlig assistans.*

Regeringsbeslut 1:8, *Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Försäkringskassan*, 2015-12-17.

Dir. 2016:40 *Översyn av insatser enligt LSS och assistansersättningen.*

Litteratur

Arvidsson, Elisabeth, *Socialförsäkringsrätt*, 1 Uppl., Gleerups, Malmö, 2015.

Arvidsson, Elisabeth, *Socialförsäkringsrätt*, 2 Uppl., Gleerups, Malmö, 2017.

Fellenius, Olle, ”Termen föräldraansvar bör inte användas då man menar föräldrars skyldighet att vårda funktionshindrade barn”, OFUS Rättsinfo AB.

Fridström Montoya, Therése: ”Ole, dole, doff – vilken tid ska bort? Om föräldraansvaret vid bedömningar av rätt till personlig assistans för barn med funktionsnedsättningar”, i: Brattström, Margareta & Jänterä-Jareborg, Marit (red), *Vänbok till Anna Singer*, Iustus förlag, Uppsala, 2017, s. 87-107.

Försäkringskassan, *Rättsfallsöversikt – personlig assistans (föräldraansvar)*, Rättslig uppföljning 2015:1.

Försäkringskassan, *Personkrets och grundläggande behov. Bedömningen av grundläggande rekvisit för assistansersättningen*, Rättslig uppföljning 2015:2.

Försäkringskassan, *Gällande Högsta förvaltningsdomstolens dom 2015 ref. 46*, Domsnytt 2015:041.

Inspektionen för socialförsäkringen, *Sjukvårdande insatser och personlig assistans*, Rapport 2016-16.

Jareborg, Nils, "Rättsdogmatik som vetenskap", *Svensk Juristtidning* 2004, s. 1-10.

Kleineman, Jan: "Rättsdogmatisk metod", i: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 Uppl., Studentlitteratur, Lund, 2017, s. 21-45.

Olsen, Lena, "Rättsvetenskapliga perspektiv", *Svensk Juristtidning* 2004, s. 105-145.

Peczenik, Aleksander, "Juridikens allmänna läror", *Svensk Juristtidning* 2005, s. 249-272.

Peczenik, Aleksander & Schött, Roland, "Juridisk konservatism", *Svensk Juristtidning* 1993, s. 709-734.

Sandgren, Claes, "Är rättsdogmatiken dogmatisk?", *Tidskrift for Rettsvitenskap* 2005, s. 648-656.

Schiratzki, Johanna, *Vårdnad och vårdnadstvister*, Nordstedts Juridik, Stockholm, 1997.

Schiratzki, Johanna, *Föräldraansvar i välfärdsrätten*, 1 Uppl., Nordstedts Juridik, Stockholm, 2013.

Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus förlag, Uppsala, 2000.

Singer, Anna, *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, 6 Uppl., Nordstedts Juridik, Stockholm, 2012.

Singer Anna, *Barns rätt*, 1 Uppl., Iustus förlag, Uppsala, 2017.

Socialstyrelsen, *Kartläggning och analys av vissa insatser enligt LSS*, 2015.

Socialstyrelsen, *Konsekvenser av hur domar om det femte grundläggande behovet. En analys av hur brukare och kommuner påverkas*, 2017-12-19.

Vikström, Björn, *Den skapande läsaren – hermeneutik och tolkningskompetens*, 1 Uppl., Studentlitteratur, Lund, 2005.

Westerberg, Bengt, *Personlig assistans – hotad frihetsreform?*, Rapport, 2016.

Westerberg, Bengt, *Personlig assistans – en kritisk granskning av regeringens direktiv till LSS-utredningen*, Rapport, 2017.

Elektroniska källor

Kenneth Westberg: ”Eva Nordqvist, rättschef, Försäkringskassan – Enligt HFD måste man i varje enskilt ärende bedöma i vilken utsträckning sondmatningen är integritetskänslig”, Assistanskoll, <http://assistanskoll.se/20180514-Nordqvist-Forsekringskassan-varje-integritetskenslig.html>, besökt 2018-05-21.

Maria Persdotter och Henrik Petrén: ”Nu JK-anmäler vi Försäkringskassan”, Svenska Dagbladet, publicerad 2018-05-21, <https://www.svd.se/nu-jk-anmalar-vi-forsakringskassan>, besökt 2018-05-22.

Marja Grill: ”Försäkringskassans nya tolkning: Nej till assistans till Selma”, SVT Nyheter, publicerad 2018-05-19, <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/forsakringskassans-nya-tolkning-nej-till-assistans-till-selma>, besökt 2018-05-21.

Mary Mårtensson: ”Elvira, 2, är blind och svårt hjärnskadad men nekas assistans”, Aftonbladet, publicerad 2016-10-23, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article23746788.ab>, besökt 2018-04-26.

Mary Mårtensson: ”Det är en katastrof som pågår i många familjer”, Aftonbladet, publicerad 2018-04-07, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/a/7IQR0o/det-ar-en-katastrof-som-pagar-i-manga-familjer>, besökt 2018-05-11.

Regeringen: ”Besparingskrav tas bort från LSS-utredningen”, publicerad 2018-04-30, <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/04/besparingskrav-tas-bort-fran-lss-utredningen/>, besökt 2018-05-11.

Socialstyrelsen, definition av begreppet funktionshinder, www.termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=669&SrcLang=sv, besökt 2018-04-20.

Socialstyrelsen, definition av begreppet funktionsnedsättning, www.termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=665&SrcLang=sv, besökt 2018-04-20.

TV4, ”4-åriga Max nekas sondmatning av Försäkringskassan – trots tidigare dom”, publicerad 2018-05-21, <http://www.tv4.se/nyheterna/klipp/4-ariga-max-nekas-sondmatning-av-forsakringskassan-trots-tidigare-dom-3972627>, besökt 2018-05-21.

Lagbokskommentarer

Oldenstedt, Boel, Föräldrabalken (1949:381) kommentaren till 6 kap. 2 §, Karnov, internet, besökt 2018-06-13.

Walin m.fl., Föräldrabalken: en kommentar, (5 juni 2018, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 2 §, besökt 2018-06-13.

Rättsfallsförteckning

Högsta förvaltningsdomstolen (tidigare Regeringsrätten)

RÅ 1997 ref. 23 I.

RÅ 2003 ref. 33.

RÅ 2004 ref. 16.

RÅ 2008 ref 17.

RÅ 2009 ref. 57.

RÅ 2010 ref. 17.

HFD 2011 not 81.

HFD 2012 ref. 41.

HFD 2013 ref. 81.

HFD 2015 ref. 46.

HFD 2017 ref. 27.

HFD, mål nr 682-17, 2018-04-13.